

Het maatschappelijke rendement van een maatjestraject voor ex-gedetineerde moeders

In opdracht van Gezin in Balans - Humanitas

Heleen de Boer
Social E-valuator

September 2013

social e-valuator^{TM}
valuïng social impact

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding en doel	4
1.2 Scope van de analyse	4
1.3 Methodiek	5
1.4 Leeswijzer	7
2. Theoretisch kader	8
2.1 Risicofactoren (ex-)gedetineerde moeders	8
2.2 Risicofactoren kinderen van (ex-)gedetineerde moeders	9
3. Trends en ontwikkelingen	11
3.1 Organisatie en uitvoering van het nazorgbeleid	11
3.2 Monitor nazorg ex-gedetineerden	12
3.3 De rol van vrijwilligers in het reguliere beleid	13
3.4 Aanvullend aanbod op het reguliere beleid	14
4. Kwalitatieve resultaten	15
4.1 Gezinnen (ex-gedetineerde moeders en kinderen)	15
4.2 Vrijwilligers (moedermaatjes)	19
4.3 Gemeenten	21
4.4 Jeugdzorg	23
4.5 Reclassering	26
4.6 Ministerie van Justitie/ DJI	27
5. Kwantitatieve resultaten	28
5.1 Gezinnen (ex-gedetineerde moeders en kinderen)	28
5.2 Vrijwilligers (moedermaatjes)	32
5.3 Gemeenten	33
5.4 Jeugdzorg	37
5.5 Ministerie van Justitie/ DJI	41
6. Maatschappelijk rendement	42
6.1 SROI ratio	42
6.2 Niet gekwantificeerde resultaten	43
7. Conclusies en aanbevelingen	45
7.1 Conclusies	45
7.2 Aanbevelingen	47
Bijlagen	49
Bijlage 1	Checklist ex-gedetineerde moeders
Bijlage 2	Interview vragen gemeenten
Bijlage 3	Interview vragen instanties (Reclassering/ Jeugdzorg)
Bijlage 4	Lijst met geïnterviewden
Bijlage 5	Literatuurlijst

1. Inleiding

Gezin in Balans is een landelijk programma van de Vereniging Humanitas. Humanitas verleent diensten op het gebied van wonen, zorg en welzijn aan mensen die (tijdelijk) ondersteuning nodig hebben om hun eigen leven vorm te geven. Gezin in Balans (GIB) is in 2002 gestart als partner in het samenwerkingsproject 'Toekomst in Balans'¹. De afgelopen jaren heeft GIB haar visie, methodiek en werkwijze verder ontwikkeld en kennis en ervaring uitgewisseld met andere Europese landen. Het programma is inmiddels uitgegroeid tot een landelijk gestuurd integraal aanbod voor (ex-)gedetineerde ouders en hun kinderen, vanaf de aanvang van detentie tot en met de fase van nazorg. Vanaf 2008 wordt het aanbod van GIB gedurende detentie gefinancierd door het ministerie van Justitie. Voor het ondersteuningsaanbod na detentie wordt een beroep gedaan op de gemeenten in het kader van hun verantwoordelijkheden op het terrein van nazorg aan gedetineerden, preventief jeugdbeleid en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo).

De twee belangrijkste doelen waaraan GIB werkt is het verbeteren van de moeder-kind relatie en het zelfstandig functioneren van de moeder in de samenleving. De gedachte hierachter is dat het functioneren in de samenleving en het functioneren binnen het gezin elkaar beïnvloeden. De ervaring van GIB leert dat (ex-)gedetineerde moeders met specifieke problemen en omstandigheden te maken hebben. Zij hebben de zorg gedurende hun detentie over moeten dragen aan anderen en kampen vaak met schuldgevoelens ten opzichte van hun kinderen. Veel gedetineerde moeders komen uit gebroken gezinnen, waar sprake was van (seksueel) misbruik of ander geweld. Daarnaast hebben zij vaak schulden, weinig opleiding en wonen zij in gebrekkige woonruimte. Na detentie is de zorgverantwoordelijkheid voor hun kinderen moeilijk te combineren met arbeid, waardoor zij een beperkt sociaal netwerk hebben en een beperkt gevoel van eigenwaarde (Gezin in Balans/ Humanitas, 2010).

Kinderen in gezinnen waarvan de moeder gedetineerd is geweest, staan over het algemeen bloot aan meerdere risicofactoren. Problemen en stress die de moeder heeft over bijvoorbeeld huisvesting of financiën, hebben een negatieve weerslag op het opvoedingsklimaat in het gezin. Hiermee lopen zij een groter risico op het ontwikkelen van delictgedrag dan kinderen van gedetineerde vaders of kinderen zonder gedetineerde ouders. Het gericht aanpakken van de problemen die gezinnen op meerdere leefgebieden hebben, is dus van belang om in een later stadium forse problemen in de ontwikkeling en het gedrag van de kinderen te voorkomen.

GIB heeft verschillende producten waarvan (ex-)gedetineerde moeders tijdens of na hun detentie gebruik kunnen maken om hun relatie met de kinderen te verbeteren en weer zelfstandig in de samenleving te functioneren.

- Moeder de Gans: informatiebijeenkomst bij aanvang detentie (in de vorm van een spel);
- Bezoekmoeders: maatjescontact tijdens detentie
- Moeder en Kind Bezoek: begeleid bezoek van kinderen aan hun moeder tijdens detentie;
- IK-JIJ-WIJ: groepsbijeenkomsten aan het einde van detentie
- Moedermaatjes: maatjescontact na detentie

Voor de uitvoering van het aanbod werkt GIB samen met getrainde vrijwilligers die grotendeels ook ouder/ opvoeder zijn. Zij worden ondersteund door professionele coördinatoren die contact houden met relevante lokale instanties. Samen met medewerkers van de penitentiaire inrichtingen (PI's) zorgen de coördinatoren ervoor dat moeders, die dat willen, gebruik kunnen maken van het aanbod

---

¹ Toekomst in Balans was een samenwerkingsverband tussen justitie, de Penitentiaire Inrichtingen voor vrouwen, en een aantal gemeenten en nazorgpartners.

van GIB (zowel tijdens als na detentie). Als de moeders nog in detentie zitten, melden zij zichzelf via een medewerker van de PI aan bij de coördinator van GIB. Eenmaal buiten detentie kunnen moeders zichzelf rechtstreeks aanmelden bij de coördinator van GIB. Ook kunnen andere instanties, zoals gemeenten, reclassering en jeugdzorg, moeders aanmelden. Over het algemeen zijn de gedetineerde moeders al aangemeld vanuit de PI vooruitlopend op het beëindigen van detentie.

Aan de werkwijze van GIB ligt een aantal specifieke werkprincipes ten grondslag. Deze zijn gericht op het versterken van de vaardigheden en kwaliteiten van (ex-)gedetineerde moeders, zodat zij in staat zijn op termijn zelfstandig hun leven en dat van hun kinderen op de rails te krijgen. De moeders krijgen inzicht in hun eigen (on)mogelijkheden, werken aan een positiever zelfbeeld en vergroten hun sociale, emotionele en praktische competenties. Uitgangspunt is dat de (ex-)gedetineerde moeders op hun eigen verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid voor hun kinderen worden aangesproken, en gestimuleerd worden om zaken zelfstandig aan te pakken.

GIB pakt problemen van (ex-)gedetineerde moeders op verschillende leefgebieden tegelijk aan middels een integrale aanpak. Hierbij wordt samengewerkt met lokale maatschappelijke partners zoals Veiligheidshuizen, Centra voor Jeugd en Gezin, reclassering, sociale diensten, woningcorporaties, jeugdzorg en maatschappelijk werk. De coördinatoren hebben ruimte kennis van de sociale kaart en onderhouden contact met de lokale (zorg)voorzieningen.

1.1 Aanleiding en doel

In 2012 hebben GIB en Social E-valuator in opdracht van het Anton Jurgens Fonds een raamwerk ontwikkeld voor een maatschappelijke impactanalyse van het programma Moedermaatjes, gebaseerd op de kennis en ervaringen vanuit GIB. Op basis hiervan heeft GIB de vraag uitgezet bij Social E-valuator om een volledige impactanalyse uit te voeren aan de hand van de methodiek Social Return on Investment (SROI).

Gemeenten zijn genoodzaakt om, vanwege de bezuinigingen, kritischer te kijken naar hun investeringen. GIB is voor de financiering van het programma Moedermaatjes afhankelijk van gemeenten. Vanwege de huidige ontwikkelingen staat de financiering, en daarmee de uitvoering van het programma, onder druk. Dit verhoogt de urgentie voor GIB om de meerwaarde van het programma aan te kunnen tonen. Hoewel de ex-gedetineerde moeders hierbij centraal staan, reiken de resultaten verder dan alleen de primaire doelgroep. Zo is de verwachting vanuit GIB dat ook betrokken instanties (zoals gemeenten, Jeugdzorg en reclassering) baat hebben bij het programma. GIB heeft Social E-valuator gevraagd om, aan de hand van de uitgangspunten van SROI, een volledige weergave te geven van maatschappelijke effecten die met het programma Moedermaatjes bereikt worden, zowel kwalitatief als kwantitatief.

Het doel van de analyse is om een stevig onderbouwd dialooginstrument te ontwikkelen ter ondersteuning in de financieringsaanvragen voor het programma.

1.2 Scope van de analyse

De analyse betreft een evaluatie van het programma Moedermaatjes. Hierbij wordt een vrijwilliger (moedermaatje) gekoppeld aan een moeder die uit detentie is gekomen, met expliciete vragen op het gebied van opvoeding. Het moedermaatje bezoekt de ex-gedetineerde moeder thuis gedurende een periode van 1 jaar, gemiddeld 4 uur per week. Moedermaatjes bieden zowel praktische ondersteuning (bijv. op het gebied van budgetteren) als emotionele ondersteuning. Zij ondersteunen de ex-gedetineerde moeders bij het herstellen van de relatie tussen moeder en kind, het versterken van het zelfvertrouwen, het vergroten van opvoedingsvaardigheden en het versterken van het

sociale netwerk rondom het gezin. Daarnaast signaleren zij of de ex-gedetineerde moeders extra begeleiding of hulpverlening nodig hebben. De coördinator bewaakt en filtert de noodzaak van aanvullende zorg en verzorgt een goede doorgeleiding naar noodzakelijke hulp.

In 2012 heeft GIB 128 moeders en hun kinderen (246) begeleid middels een nazorgtraject (Gezin in Balans, jaarrapportage Justitie, 2012). Deze trajecten zijn gefinancierd vanuit de gemeenten Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Almere, 's Hertogenbosch, Venlo en Eindhoven (een deel van de trajecten die in 2012 liepen is gefinancierd in 2011). Het Anton Jurgens Fonds heeft in 2012 zeven trajecten gefinancierd in de kleinere gemeenten. Het is niet gelukt om de gemeente Eindhoven en Venlo te betrekken in de analyse, vanwege wisselingen in functies en onbereikbaarheid van de juiste contactpersonen. In plaats hiervan is gekozen om de gemeente Rotterdam (waar de financiering voor Moedermaatjes is gestopt) en de gemeente Heerlen (potentiële financier) te betrekken in de analyse.

GIB heeft de volgende stakeholders benoemd:

1. Ex-gedetineerde moeders
2. Kinderen van ex-gedetineerde moeders
3. Moedermaatjes (vrijwilligers)
4. Gemeenten
5. Jeugdzorg
6. Reclassering
7. Ministerie van Justitie/ Dienst Justitiële Inrichting (DJI)
8. Onderwijs

Hieronder wordt toegelicht op welke manier deze stakeholders zijn betrokken in de analyse. Het bleek niet haalbaar om de kinderen zelf te betrekken in dit onderzoek. Op basis van de gesprekken met andere stakeholders (ex-gedetineerde moeders, vrijwilligers), de enquête onder coördinatoren en literatuuronderzoek, zijn de effecten voor de kinderen zichtbaar gemaakt. De waarde van deze effecten voor de kinderen zelf, is niet meegenomen in dit onderzoek. De onderwijsinstellingen zijn wegens praktische belemmeringen niet meegenomen in de analyse. Het bleek moeilijk om in contact te komen met docenten van kinderen die betrokken zijn bij het programma Moedermaatjes. Hiervoor is ook toestemming nodig van de moeders zelf. In overleg met GIB is besloten om hen niet deel te laten nemen in de analyse.

1.3 Methodiek

De analyse is uitgevoerd aan de hand van de principes van Social Return on Investment (SROI). SROI is een methode om het maatschappelijk rendement van investeringen te meten en te verklaren. De methode meet de veranderingen die relevant zijn voor de stakeholders (belanghebbenden). Aan de hand van zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden worden effecten vastgesteld en middels meetbare indicatoren omgezet in een waarde (uitgedrukt in een monetaire eenheid). Hiermee wordt, naast het benoemen van de effecten, ook de waarde (het belang) van de effecten voor de verschillende stakeholders inzichtelijk gemaakt. De analyse resulteert in een SROI ratio: de verhouding tussen kosten (investering) en baten (opbrengsten) welke laat zien hoe groot het rendement is.

SROI hanteert de volgende principes:

1. Betrek de stakeholders
2. Begrijp de verandering vanuit stakeholder perspectief
3. Waardeer de resultaten (in monetaire eenheden)

4. Betrek alleen zaken die relevant en significant zijn
5. Claim niet teveel
6. Wees transparant
7. Verifieer de aannames en resultaten

De kwaliteit en ontwikkeling van deze principes worden bewaakt door het Internationale SROI Netwerk (www.thesroinetwork.org).

Onderstaand figuur is een visuele weergave van het SROI proces:

In overleg met GIB is een plan van aanpak opgesteld om aan de hand van participatief onderzoek te bepalen wat de inbreng (input) en activiteiten zijn van de verschillende stakeholders, welke effecten gerealiseerd worden en wat de impact van GIB is op deze effecten. Eind 2012 hebben de voorbereidingen plaatsgevonden (contact leggen stakeholders, literatuuronderzoek, vragenlijsten opstellen, etc.). Van januari – juni 2013 heeft het (veld)onderzoek plaatsgevonden.

GIB heeft in totaal achttien gezinnen geselecteerd die in 2012 betrokken waren bij een nazorgtraject. Hiervan kwamen negen gezinnen (50%) in aanmerking voor een gezinsbezoek op basis van praktische haalbaarheid. Met deze moeders is een semi-gestructureerd interview gehouden bij de gezinnen thuis. Daarnaast zijn zowel telefonische als persoonlijke interviews gehouden met (beleids)medewerkers van de zes gemeenten, vier gezinsvoogden, vijf medewerkers van Reclassering Nederland (beleidsmedewerkers en reclasseringswerkers), drie medewerkers van overige zorginstellingen en drie trajectmedewerkers van Dienst Justitiële Inrichting (DJI). Tevens is een focusgroep gehouden met gedetineerde moeders in de penitentiaire inrichting (PI) Ter Peel en is een focusgroep gehouden met moedermaatjes (vrijwilligers) tijdens een regiobijeenkomst in Den Haag.

Naast het kwalitatieve onderzoek is tevens literatuuronderzoek verricht en een enquête uitgezet om de kwalitatieve data ook kwantitatief te kunnen onderbouwen en te waarderen. De enquête is door coördinatoren (totaal negen) van GIB ingevuld voor 71 gezinnen die in 2012 hebben deelgenomen aan een nazorgtraject. Deze steekproef vormt 55% van het totaal aantal gezinnen dat in 2012 door GIB begeleid is in een nazorgtraject. De gezinnen zijn *random* geselecteerd. In de analyse zijn alleen (kost)prijsgerelateerde methoden toegepast om de waarde te bepalen. Aan de effecten met een beleefde waarde (zoals het vergroten van zelfvertrouwen en een verbeterde relatie tussen moeder en kind) is wegens praktische belemmeringen geen waarde toegekend. Het bleek niet mogelijk om de moeders bij elkaar te krijgen voor een focusgroep en een waardenspel.

De resultaten zijn verwerkt in dit rapport en in de social e-evaluator™ webtool. GIB kan deze tool als instrument gebruiken om de resultaten van het project Moedermaatjes blijvend te monitoren.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt een korte theoretische weergave gegeven van de (voornamelijk Nederlandse) literatuur over ex-gedetineerde moeders en hun kinderen. Daaropvolgend volgt een overzicht van de belangrijkste trends en ontwikkelingen op het gebied van nazorg aan ex-gedetineerden. Daarna volgen de onderzoeksresultaten (zowel kwalitatief als kwantitatief) per stakeholder. Tot slot worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen gegeven.

2. Theoretisch kader

De wetenschappelijke studies naar gedetineerde moeders en hun kinderen zijn beperkt, omdat zij een relatief kleine groep vormen. Hieronder wordt een korte uiteenzetting gegeven van de (voornamelijk Nederlandse) studies die inzicht geven in de situatie en risicofactoren van (ex-)gedetineerde moeders en kinderen.

2.1 Risicofactoren (ex-)gedetineerde moeders

Ongeveer 70% van de vrouwen in detentie is moeder van gemiddeld twee kinderen. Veel van deze vrouwen zijn alleenstaande moeder, waardoor het effect van detentie vaak ingrijpender is dan bij mannen. Uit onderzoek blijkt dat bij gedetineerde moeders naast het gemis van het kind, ook de zorg over het verblijf en de verzorging van het kind aanwezig (Slotboom, A.M., Hoeve, M., Ezinga, M. & van der Helm, P. 2012). Wanneer er geen familie is die voor het kind kan zorgen, kan het kind in een pleeggezin worden geplaatst. Vaak komt de relatie met hun kind(eren) onder druk te staan en maken zij zich zorgen over hoe zij de moederrol na detentie gaan vervullen. Voor het merendeel van de gedetineerde moeders is de grootste bedreiging dat zij uiteindelijk hun ouderlijke macht over het kind verliezen. Het lijkt erop dat gedetineerde moeders hierdoor meer stress, psychische problemen en lijdensdruk ervaren dan vrouwen zonder kinderen (Slotboom et al., 2012).

Uit cijfers van Reclassering Nederland (2009) blijkt dat vrouwelijke reclasseringscliënten een aanzienlijk lager recidiverisico dan mannelijke cliënten. Vrouwelijke reclasseringscliënten zijn veel vaker dan mannen *first offender*, dus niet eerder veroordeeld voor een delict. Van de reclasseringscliënten waarbij tussen november 2004 en september 2007 een RISc (Recidive Inschattings Schalen) is afgenomen is na twee jaar 36,5% van de mannen gerecidiveerd en 22,4% van de vrouwen (Knaap L.M. van der & Alberda, D.L., 2009).

In het onderzoek van Anne-Marie Slotboom et.al. (2012) is op basis van RISc scores van Reclassering Nederland (N = 17.000 waarvan 10% vrouw) het recidiverisico voor mannelijke en vrouwelijke reclasseringscliënten in kaart gebracht. Gesteld kan worden dat de mate waarin risicofactoren voorkomen per sekse verschillen.

Recidiverisico	% mannen	% vrouwen
Laag risico	32	44
Laag gemiddeld risico	27	32
Hoog gemiddeld risico	21	14
Hoog risico	21	10

Criminogene factor	% mannen	% vrouwen
Delictgedrag	36	14
Huisvesting en wonen	34	28
Scholing en werk	54	54
Inkomen en omgaan met geld	40	35
Relaties met partner en gezin	48	61
Relaties vrienden en kennissen	37	27
Drugsgebruik	46	28
Alcoholgebruik	42	25
Emotioneel welzijn	30	43
Denkpatronen, gedrag en vaardigheden	80	70
Negatieve houding	45	30

Bij vrouwen komen risicofactoren met name voor op de gebieden scholing en werk, relaties met partner en gezin, emotioneel welzijn en denkpatronen, gedrag en vaardigheden. Opvallend is het percentage onder vrouwelijke reclasseringscliënten waarbij emotioneel welzijn een criminogene factor vormt. Van de vrouwen heeft 77% (enige) moeite zich staande te houden, 61% kampt met psychische problemen en 66% heeft een (zeer) negatief zelfbeeld. De problemen met betrekking tot emotioneel welzijn vertonen bij vrouwen evenveel samenhang met recidive als andere RISC-schalen. Uit de RISC blijkt verder dat de criminogene factor denkpatronen, gedrag en vaardigheden zowel bij mannen als vrouwen veel voorkomt. Vooral impulsiviteit en een gebrek aan vaardigheden om problemen te hanteren komen veelvuldig voor bij vrouwelijke reclasseringscliënten, respectievelijk 71% en 76% (Slotboom et al., 2012).

In het onderzoek van Anne-Marie Slotboom et al. (2012) wordt de voorlopige conclusie getrokken dat er binnen reclasseringsorganisaties en andere maatschappelijke organisaties wel interventies en programma's voor vrouwen beschikbaar zijn, maar dat de manier waarop deze worden aangeboden niet altijd goed aansluit bij de behoeften van de vrouwen. Hierdoor wordt de veronderstelde effectiviteit van deze programma's voor een deel tenietgedaan. Opvallend is dat bij vrouwen het percentage gedragsinterventies en toeleiding naar zorg zeer laag is (< 10%).

2.2 Risicofactoren kinderen van (ex-)gedetineerde moeders

De jaarlijkse instroom van vrouwen in detentiecentra ligt rond de 2.800 personen, waarvan 70% moeder. Uitgaande van gemiddeld twee kinderen per moeder, zijn naar schatting bijna 4.000 kinderen voor korte of langere tijd gescheiden van hun moeder als gevolg van detentie.

Uit de jaarrapportage van GIB aan Justitie (2012) blijkt dat 91% van de (ex-)gedetineerde moeders alleenstaande ouder is en 85% de primaire opvoedingstaak had voor detentie. Bij 77% van de gezinnen woonden alle kinderen bij de moeder voordat zij in detentie ging. Bij 68% van de gezinnen zijn de kinderen tijdens detentie binnen het eigen netwerk opgevangen. Na detentie woonde bij 57% van de gezinnen alle kinderen na detentie direct weer bij de moeder (dwarsdoorsnede de vrouwen die GIB in de nazorg begeleid). Ander onderzoek laat zien dat 40% van de kinderen voor detentie van de moeder al elders woonde en dat een derde van de kinderen tijdens detentie bij familie of vrienden woonde (Ezinga, M., Hisse, S., Bijleveld, C., Slotboom, A.M., 2009). Deze afwijkingen zeggen waarschijnlijk iets over de groep die GIB bereikt (moeders met primaire opvoedingstaken). Op basis van de genoemde cijfers kan aangenomen worden dat de kinderen die bij deze groep betrokken zijn, een grote mate van afhankelijkheid hebben ten aanzien van hun moeder, vanwege de primaire opvoedingstaak en het verblijf binnen het eigen netwerk (en dus niet bij Jeugdzorg). Het behouden van een band tussen de moeder en het kind is dus van groot belang.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat kinderen van gedetineerde moeders een relatief groot risico op gedragsproblemen en latere delinquentie hebben. CBS onderzoek (2008) toont aan dat van de kinderen die een moeder in detentie hebben gehad, 32% tussen 18 – 22 jaar verdacht wordt van een delict. Van de kinderen die een vader in detentie hebben gehad wordt 24% verdacht van een delict en van de kinderen die geen ouder in detentie hebben gehad 11%. Als een ouder gedetineerd raakt, spelen er vaak al eerder problemen in een gezin. Dit kunnen verwaarlozing en mishandeling zijn, maar ook werkloosheid, armoede en een antisociale omgeving (Ezinga et al., 2009). Tijdens een detentieperiode kunnen echter nog andere risicofactoren ontstaan, welke kunnen leiden tot probleemgedrag bij het kind.

Hoe groot de gevolgen van deze risicofactoren zijn, is afhankelijk van de leeftijd van het kind, de relatie met de ouders en de regels in de inrichting (contactmogelijkheden). Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat circa 80% van de kinderen van gedetineerde vaders bij de moeder verblijft,

waardoor er sprake is van continuïteit van het gezinsleven (Slotboom, et.al., 2012). Wanneer de moeder in detentie zit worden de kinderen ineens in een andere omgeving geplaatst en moeten zij bovendien hun moeder missen. Jongere kinderen zijn meer afhankelijk van de ouder en zullen de periode sneller als negatief ervaren. Oudere kinderen kunnen ook rust ervaren als de ouder weg is. Zij ervaren soms ook meer boosheid omdat zij de situatie realistischer kunnen inschatten. Het contact tussen de gedetineerde ouder en het kind kan in deze context een beschermende factor zijn om het risico van recidive te verkleinen (Slotboom, et.al., 2012).

Uit onderzoek blijkt dat er een relatie is tussen detentie en functioneren van de moeder en verminderd welbevinden van de kinderen (Ezinga et al., 2009). Deze kinderen kampen relatief veel met internaliserende problematiek (met name angst) en externaliserende problematiek (met name agressie en opstandig gedrag). Voor kinderen is het vaak erg moeilijk open te zijn naar anderen over de detentie van hun moeder vanwege schaamte- en schuldgevoelens. Ankie Menting (2012) heeft in haar onderzoek gezinnen van (ex-)gedetineerde moeders vergeleken met een andere bekende risicogroep: gezinnen met een lage sociaal-economische status (SES). De (ex-)gedetineerde moeders blijken minder optimale opvoedvaardigheden te gebruiken dan moeders uit de vergelijkingsgroep en vertonen meer cognitieve vertekeningen, en meer angst en depressieve klachten. Kinderen van (ex-)gedetineerde moeders hebben meer stressvolle gebeurtenissen meegemaakt en vertonen meer gedragsproblemen dan kinderen uit de vergelijkingsgroep. Volgens het Nederlands Jeugdinstituut zijn ouders met problemen en met een gebrek aan basale opvoedingsvaardigheden, minder beschikbaar en gevoelig voor hun kinderen en kunnen daardoor minder goed reageren op hun gedrag.

Problemen van de moeder en gezinsproblematiek leiden dus tot een suboptimale opvoeding waardoor kinderen een verhoogd risico lopen op antisociaal gedrag. Het is van groot belang de negatieve gevolgen van detentie van moeder voor kinderen te beperken. Zo kan een continuering van probleemgedrag en criminaliteit doorbroken worden. Daarom is er aandacht nodig voor de moederrol.

3. Trends en ontwikkelingen

Per jaar keren ongeveer 33.000 ex-gedetineerden terug in de maatschappij (nazorgkandidaten). Volgens de Dienst Justitiële Inrichting (DJI) ging het in 2012 om 34.063 nazorgkandidaten waarvan 31.458 mannen (92%) en 2.605 vrouwen (8%)². Naar schatting is 70% van deze vrouwen moeder van gemiddeld twee kinderen. Volgens de Rijksoverheid pleegt bijna 50% van de gedetineerden binnen 2 jaar na de vrijlating opnieuw een strafbaar feit³. Met name in de eerste periode na het ontslag is de kans op recidive het grootst. Om de recidive terug te dringen heeft de overheid onder andere beleid ingezet gericht op de nazorg aan ex-gedetineerden bij hun terugkeer in de samenleving.

Nazorg aan ex-gedetineerde burgers is een gedeelde zorg van rijk en gemeenten. Het is een terrein waarop de afgelopen jaren veel ontwikkelingen zijn geweest. Het rijk ziet een sluitende aanpak nazorg als een belangrijke manier om de hoge recidivecijfers terug te dringen. Voor gemeenten is het belangrijk om de lokale veiligheid en overlast te verminderen. Het gevangeniswezen, gemeenten en maatschappelijke partners hebben een gezamenlijke aanpak ontwikkeld om re-integratiekansen voor ex-gedetineerde burgers te vergroten door in te zetten op:

- Een geldig identiteitsbewijs;
- Onderdak direct na ontslag uit detentie;
- Inkomen uit werk of een (tijdelijke) uitkering om direct na detentie in het eerste levensonderhoud te kunnen voorzien;
- Inzicht in schulden en zo nodig een plan voor schuldhulpverlening;
- Het vaststellen van de zorgbehoefte en indien van toepassing het zorg voor een passende indicatie en het realiseren van (continuïteit van) zorg.

In het 'Samenwerkingsmodel' (juli 2009) zijn de wederzijdse taken en verantwoordelijkheden tussen gemeenten en Justitie op het gebied van nazorg vastgelegd.

3.1 Organisatie en uitvoering van het nazorgbeleid

De gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor de coördinatie van nazorg buiten het justitiële kader. Een belangrijke randvoorwaarde voor het organiseren en coördineren van nazorg is regionale samenwerking en informatie-uitwisseling tussen gemeenten, gevangeniswezen, OM, woningcorporaties, zorginstellingen, politie, reclassering, etc. Inmiddels beschikken vrijwel alle gemeenten over een (regionaal) coördinatiepunt nazorg waar informatie over (ex-) gedetineerde burgers verzameld, uitgewisseld en verwerkt wordt. Dit is belegd bij het Veiligheidshuis, binnen de gemeentelijke organisatie of bij een externe organisatie. Het Veiligheidshuis is een lokaal of regionaal samenwerkingsverband tussen verschillende organisaties die bij veiligheid en handhaving zijn betrokken. De regiogemeenten zijn vaak te klein om een aparte nazorgcoördinator aan te stellen. In sommige gevallen sluiten de nazorgactiviteiten van deze gemeenten aan bij de grote (centrum) gemeente, zoals de gemeente Heerlen.

De nazorg begint al tijdens detentie. In elke penitentiaire inrichting (PI) zijn Medewerkers Maatschappelijke Dienstverlening (MMD'ers) aangesteld. Zij zorgen ervoor dat een gedetineerde tijdens een gesprek wordt 'gescreend' op de vijf genoemde leefgebieden. Per leefgebied wordt vastgesteld of de gedetineerde een hulpvraag heeft en of tijdens het overleg een probleem is geconstateerd. Deze informatie worden via het Digitaal Platform Aansluiting Nazorg (DPAN) aan

² <http://www.dji.nl/Onderwerpen/Volwassenen-in-detentie/Re-integratie-en-nazorg/>

³ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/recidive>

gemeenten doorgespeeld. Het is uiteindelijk de gedetineerde zelf die verantwoordelijk is voor een goede re-integratie. De gemeente en de PI kunnen de gedetineerde hierbij ondersteunen.

In Nederland zijn drie reclasseringsorganisaties actief die zich richten op meerderjarige delinquenten; Reclassering Nederland, de Stichting Verslavingsreclassering GGZ en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering. Over de re-integratie en invulling van de basisvoorzieningen stemmen zij vroegtijdig af met de gemeente waar de (ex-) gedetineerde burger zich vestigt en waar het toezicht wordt uitgevoerd.

Het merendeel van de gedetineerde burgers verblijft slechts kort in detentie en in die gevallen zijn de mogelijkheden van het gevangeniswezen en van gemeenten beperkt. Volgens de DJI was in 2012 de gemiddelde detentieduur van mannen 119 dagen en van vrouwen 79 dagen (ongeveer 3 maanden). Hierbij heeft 30% van de vrouwen binnen twee weken de penitentiaire inrichting weer verlaten, ruim 87% heeft een detentieduur korter dan 6 maanden en 11% is langer dan 6 maanden gedetineerd. Het is bij de groep die kort in detentie verblijft (met name vrouwen) primair van belang dat het gevangeniswezen en gemeenten er samen zorg voor dragen dat de relevante basisvoorzieningen voor terugkeer op orde zijn (zo nodig met behulp van maatschappelijke organisaties), waarbij detentie zo veel mogelijk aansluit op lopende maatschappelijke trajecten. In het geval van langere detentieduur is er meer tijd voor de uitvoering van gedrag- en zorginterventies op basis van de Recidive Inschattingsschalen (RISc).

3.2 Monitor nazorg ex-gedetineerden

In het kader van het programma 'Sluitende Aanpak Nazorg' heeft het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC), in opdracht van het Ministerie van Justitie, de monitor nazorg ex-gedetineerden opgezet. Deze monitor moet op drie momenten de situatie van burgers die uit detentie terugkeren in kaart brengen. Er wordt gekeken of ex-gedetineerden voorafgaand aan detentie, direct na detentie en zes maanden na detentie beschikken over een identiteitsbewijs, onderdak en inkomen, of ze schulden hebben en of ze contact hebben met een zorginstelling. Over de situatie van de ex-gedetineerden wordt jaarlijks gerapporteerd. In deze rapportage wordt inzichtelijk hoe de situatie van ex-gedetineerden zich tijdens en na de detentieperiode ontwikkelt.

Uit de meest recente monitor (2012) blijkt het volgende:

- Voor en bij ontslag uit detentie heeft 85% een geldig legitimatiebewijs. Zes maanden na detentie beschikt 94% over een geldig legitimatiebewijs;
- Voor detentie had 71% van de gedetineerden een inkomen (waarvan 38% inkomen uit arbeid en 34% een bijstandsuitkering), bij ontslag uit detentie had 62% een inkomen. Bijna 90% heeft zes maanden na detentie een inkomen (waarvan ongeveer driekwart een uitkering);
- Voor detentie had 81% van de gedetineerden huisvesting (waarvan de meest in een huurwoning of bij familie), bij ontslag uit detentie 83% (meer bij familie en in maatschappelijke opvang dan voor detentie). Na zes maanden had 81% huisvesting (waarvan bijna de helft zelfstandig en ruim 20% bij familie);
- Bijna driekwart (73%) van de gedetineerden had voor detentie schulden. Na zes maanden heeft bijna 40% in ieder geval schulden bij de gemeente (andere schulden onbekend);
- Ruim een kwart van de gedetineerden (29%) had voor detentie contact met een zorginstelling. In de meeste gevallen gaat het om contact met verslavingszorg (51%) of om psychiatrische zorg (34%). Na zes maanden heeft ongeveer driekwart (75%) contact met een zorginstelling.

Uit de resultaten blijkt dat met name de detentieduur een rol speelt bij het verkrijgen en behouden van een legitimatiebewijs, huisvesting en inkomen. Hoe langer een gedetineerde vastzit, hoe groter de kans dat de gedetineerde bij ontslag van detentie hierover beschikt. Andersom geldt dat gedetineerden die langer vastzitten, een groter risico lopen om hun inkomen te verliezen. Wanneer iemand gedetineerd raakt, stopt de uitkering na een maand.

Volgens Noordhuizen & Weijters (2012) zijn er een aantal beperkingen aan de monitor. Een eerste beperking is dat de informatie over de situatie voor detentie en direct na ontslag van detentie is gebaseerd op DPAN als databron. Deze verschilt van de informatie die gemeenten bijhouden. Uit eerdere monitors blijkt dat gedetineerden niet altijd aangeven dat zij voor detentie een probleem hadden op één van de leefgebieden. Uit de praktijk blijkt dat met name vrouwen niet geneigd zijn om hun probleemsituatie in kaart te brengen, omdat zij bang zijn dat zij daarmee hun ouderschapsrol verliezen. Een andere beperkende factor van de monitor is dat een deel van de gedetineerden niet gescreend wordt, waardoor een deel van de informatie ontbreekt. Dit betreft met name de doelgroep vrouwen. Uit de informatie die wel beschikbaar is over vrouwen blijkt dat vrouwen voor detentie vaker schulden en contact met een zorginstelling hebben dan mannen. De monitor verstrekt verder geen specifieke informatie over vrouwelijke (ex-)gedetineerden. Het blijkt vooralsnog moeilijk om een goede weergave te geven van de situatie *na detentie* omdat de huidige informatie van gemeenten niet representatief is voor totale doelgroep ex-gedetineerden.

Vooralsnog biedt de monitor dus onvoldoende betrouwbare informatie over de leefgebieden van vrouwen, en in het bijzonder over de situatie van moeders. Uit de jaarrapportage van GIB aan Justitie (2012) blijkt dat 86% van de moeders in een nazorgtraject bij GIB te maken heeft met schulden en 55% met huisvestingproblemen. Het lijkt erop dat de situatie van deze doelgroep minder stabiel is dan de resultaten uit de monitor. In de kwalitatieve en kwantitatieve analyses die hierna volgen wordt dit verder onderbouwd.

3.3 De rol van vrijwilligers in het reguliere beleid

In de aanpak gericht op de nazorg van ex-gedetineerden, ligt de focus van het ministerie van Justitie en gemeenten op de inzet van professionals. Als gevolg van het samenwerkingsmodel (2009) zijn verantwoordelijkheden tussen Justitie en gemeenten opnieuw gedefinieerd. De Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming (2010) meent dat de inzet van professionals bij het terugdringen van recidive, versterking nodig heeft en dat dit mogelijk is met een ondersteunend vrijwilligersbeleid. Een goed selectie- en scholingbeleid ten aanzien van vrijwilligers is daarbij essentieel.

In Nederland zijn verschillende vrijwilligersorganisaties die zich bezig houden met (ex-)gedetineerden. De schatting is dat er landelijk ongeveer 3.000 vrijwilligers actief zijn via onder andere Humanitas, Exodus en Gevangenzorg Nederland. Vrijwilligers zijn bedoeld of onbedoeld altijd een aanvulling op reguliere activiteiten in het kader van ondersteuning en resocialisatie. Hun rol is afhankelijk van de doelen en uitgangspunten waarvoor zij worden ingezet.

Van Daal, Winsemius & Plemper (2005) schetsen vier organisatietypen op grond van positie en rol van vrijwilligers en beroepskrachten. In het realiseren van de reguliere nazorgactiviteiten (vanuit Justitie en gemeenten) zijn beroepskrachten primair verantwoordelijk, waarbij zij in sommige gevallen ondersteund worden door vrijwilligers. Vrijwilligers worden dus ingezet als aanvulling op de kernactiviteiten. Bij deze constructie speelt vooral het vraagstuk rondom taakafbakening. Voorwaarden voor een optimale samenwerking zijn (Van Daal, Winsemius & Plemper, 2005):

- Heldere afspraken
- Erkenning van de dynamiek van het werk
- Open communicatie over grensoverschrijdend gedrag

Binnen Reclassering Nederland vindt samenwerking met vrijwilligers op dit moment vooral op lokaal niveau plaats en is afhankelijk van gemotiveerde reclasseringwerkers en leidinggevenden die dit (in beperkte mate) kunnen faciliteren (De Croes & Vogelzang, 2010). Volgens De Croes & Vogelzang (2010) heeft samenwerking tussen bijvoorbeeld een reclasseringorganisatie en een vrijwilligersorganisatie kans van slagen, wanneer op landelijk en lokaal niveau het besef heerst van de meerwaarde en wederzijdse afhankelijkheid tussen de beroepskrachten en vrijwilligers. Hierbij wordt het belang van 'rolduidelijkheid' van de beroepskracht en de vrijwilliger benadrukt. In het visiedocument van Reclassering Nederland (2010) worden twee typen vrijwilligers genoemd: vrijwilligers uit de samenleving en vrijwilligers met een (delict)verleden (ervaringsdeskundigen). Dit visiedocument heeft als uitgangspunt dat een 'ideaal rolmodel' (een foutloos voorbeeld) minder effect heeft omdat dit voor de cliënt vaak een onhaalbaar en daarmee ontmoedigend ideaal is.

Bij GIB zijn de vrijwilligers verantwoordelijk voor het primaire proces, waarbij zij ondersteund worden door beroepskrachten (coördinatoren). GIB kiest bewust voor goed opgeleide en gecoachte vrijwilligers, die grotendeels zelf ook ouder/ opvoeder zijn en in staat zijn om een doelgroep met multi-problematiek te begeleiden. De vrijwilligers bezoeken het gezin in de eigen leefomgeving en bouwen een band op met de moeder op basis van gelijkwaardigheid. Vanuit deze gelijkwaardigheid bieden zij praktische hulp en ondersteuning (en dus niet vanuit een ideaal rolmodel).

3.4 Aanvullend aanbod op het reguliere beleid

Eén van de aanvullende initiatieven die moeders tijdens en na detentie kunnen ondersteunen is het initiatief 'Betere Start'. Dit is een programma waarbij moeders van kinderen tussen de twee en tien jaar, opvoedondersteuning krijgen in de laatste drie maanden van detentie en daarna. Dit programma is hoofdzakelijk groepsgericht en voor een zeer specifieke doelgroep (moeders met jonge kinderen). Daarnaast zijn er tijdens detentie initiatieven als de moeder-kindbezoeken door vrijwilligers van Humanitas en de 'Ik, jij, wij-training'; een groepstraining in de inrichting, gericht op herstel en behoud van de ouder-kindrelatie. Ook in het project 'Ouder Kind Detentie' van Exodus begeleiden vrijwilligers de bezoeken tussen ouders en kinderen.

Na detentie kunnen ex-gedetineerde moeders onder andere terecht bij GIB en Exodus voor opvang, opvoedingsondersteuning en steun bij praktische zaken. De methodiek van het programma Moedermaatjes is gebaseerd op de (bewezen effectieve) methodiek van Home-Start. In de praktijk bleek dat de specifieke omstandigheden en problematiek van betrokken moeders en kinderen om een aangepaste en vooral intensievere aanpak vroegen. GIB heeft daarom een eigen programma ontwikkeld waarbij de opleiding en coaching van vrijwilligers is toegespitst op de doelgroep, en de leeftijdsgrens van Home-Start (tot 7 jaar) is opgetrokken naar kinderen tot 18 jaar. Naast deze programma's is in veel gemeenten een Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) gevestigd waar ex-gedetineerde moeders vrijwillig terecht kunnen voor opvoedingsondersteuning. In de praktijk blijkt dat deze moeders relatief weinig gebruik van maken van de diensten van het CJG, omdat zij over het algemeen een groot wantrouwen hebben richting instanties en deze dus eerder mijden dan opzoeken.

4. Kwalitatieve analyse

Middels gezinsbezoeken, interviews en focusgroepen is inzicht verkregen in de effecten die Gezin in Balans voor de stakeholders realiseert. De resultaten worden in dit hoofdstuk weergegeven vanuit het perspectief van de betrokken stakeholders.

4.1 Ex-gedetineerde moeders

Tijdens het veldonderzoek zijn negen gezinnen betrokken die minimaal één jaar een nazorgtraject hebben gevolgd⁴. Aan de hand van een semi-gestructureerd interview zijn de volgende thema's behandeld: werk en inkomen, schulden, huisvesting, zorg, opvoeding en het sociale netwerk. Hieronder wordt per thema de stand van zaken en de impact van GIB geschetst, vanuit het perspectief van de ex-gedetineerde moeders.

Alle moeders zijn alleenstaand, waarvan twee nog goed contact onderhouden met de vader van hun kinderen. Bij één moeder vervult de vader de primaire opvoedingstaak, de overige moeders vervullen zelf de primaire opvoedingstaak. Bij twee moeders heeft de vader ook nog een rol in de opvoeding. Bij één moeder is haar kind inmiddels meerderjarig en uitwonend. De gezinsbezoeken vonden plaats bij de ex-gedetineerde moeder thuis en duurden gemiddeld anderhalf uur. Bij een aantal bezoeken is tevens kort kennisgemaakt met de kinderen wanneer zij bijvoorbeeld uit school kwamen. Bij zeven van de negen bezoeken was de vrijwilliger (het maatje) passief aanwezig.

Tevens is een focusgroep gehouden met elf gedetineerde moeders in de penitentiaire inrichting Ter Peel. Zeven van de elf moeders verwachten na detentie ondersteuning te kunnen gebruiken van een moedermaatje. Zij noemen de volgende redenen: steuntje in de rug, samen koffie drinken/ praten, hulp bij de thuissituatie/ situatie met kinderen, hulp bij het regelen van praktische zaken en beter weten bij welke instanties zij terecht kunnen. Het blijkt voor de moeders lastig om de situatie na hun detentie te overzien. De meeste moeders houden zich tijdens detentie zelf bezig met het regelen van de praktische zaken op het gebied van wonen, inkomen (uitkering) en eventuele schulden. Zij ervaren hierbij weinig ondersteuning vanuit de penitentiaire inrichting en zien op tegen de enorme bureaucratie van instanties na detentie. De moeders verwachten na detentie meer ondersteuning nodig te hebben bij het regelen van praktische zaken bij instanties dan ondersteuning in de opvoeding en het vervullen van de moederrol. Het blijkt ook moeilijker om dit laatste te erkennen in de groep.

Werk en inkomen

Alle moeders hebben na detentie een uitkering aangevraagd. Bij één moeder is dit verzoek afgewezen. Vier van de negen moeders had geen vast inschrijfadres waardoor zij geen uitkering aan konden vragen. Anderzijds hadden zij een uitkering nodig om zich te kunnen inschrijven bij een woningbouwvereniging. Zij zaten in een vicieuze cirkel waarbij zij soms maandenlang zonder inkomen zaten en afhankelijk waren van familie, vrienden of maatschappelijke opvang. Daarnaast hadden alle moeders te maken met een overbruggingsperiode tussen de aanvraag van de uitkering en het daadwerkelijk ontvangen van de uitkering. Sommigen zaten zes tot acht weken zonder inkomen, terwijl zij ook zorg moesten dragen voor hun kinderen. Bij de meeste moeders heeft GIB ondersteuning geboden bij de aanvraag van de uitkering (door mee te gaan naar gesprekken bij de

---

⁴ Twee trajecten zijn definitief afgerond, de overige trajecten zitten nog in een afrondingsfase. De gemiddelde detentieduur van deze moeders is relatief lang (7 maanden), ten opzichte van de gemiddelde detentieduur voor vrouwen volgens de DJI (ongeveer 3 maanden).

Sociale Dienst) en voor een aantal moeders is een voorschot geregeld waardoor zij minder lang zonder inkomen zaten.

Van de negen moeders zijn acht moeders afhankelijk van een (bijstand)uitkering. Eén moeder is na detentie gestart met een leerwerktraject in de zorg en daarmee onafhankelijk geworden van de uitkering. Dat heeft zij naar eigen zeggen voor 50% aan het moedermaatje en voor 50% aan zichzelf te danken. Bij de overige moeders heeft GIB geen directe invloed gehad op het vinden van (vrijwilligers)werk. Eén moeder heeft zelf tijdelijk werk gevonden in een kledingwinkel om te zorgen dat zij een woning kon huren. Ongeveer de helft van de moeders wil graag parttime werken, maar vindt het moeilijk om dit te combineren met de opvoedingstaak. Zij doen onder andere vrijwilligerswerk of volgen een cursus bij de Sociale Dienst. Eén moeder is volledig afgekeurd en één moeder heeft geen recht op een uitkering en kan ook geen werk vinden. Zij is afhankelijk van (inval)werk bij uitzendbureaus. Eén moeder heeft net een Wajong uitkering aangevraagd. Zij is niet van plan te gaan werken omdat zij bang is dat ze geen uitkering meer ontvangt wanneer zij haar baan verliest.

Huisvesting

Vier van de negen moeders had na detentie geen woning. Zij verbleven bij een familielid of in een tijdelijke opvangplek (zoals het Tussenfasehuis te Amsterdam). Twee van de moeders wilden na hun detentie in een andere gemeente wonen dan waar zij stonden ingeschreven. Zij vielen echter niet onder de verantwoordelijkheid van deze 'nieuwe' gemeente en kregen hierdoor geen steun bij het vinden van een woonruimte. Vijf moeders konden terug naar hun eigen (huur)woning. Hiervan had één moeder haar woning tijdelijk onderverhuurd en is bij de overige moeders de huur doorbetaald tijdens hun detentie (zelf of door huisbaas, familie of gemeente). Bij drie moeders dreigde een huisuitzetting vanwege de opgelopen schulden.

Gezin in Balans heeft een aantal moeders ondersteund bij het verkrijgen van een urgentieverklaring bij de woningbouwvereniging. Inmiddels hebben acht van de negen moeders een eigen huurwoning waar zij met hun kind(eren) wonen. Eén moeder heeft geen recht op een uitkering en woont bij haar vader in. De woningen zijn eenvoudig ingericht. Bij een aantal moeders heeft het moedermaatje daarbij geholpen door het doneren van een meubel of het aanvragen van bijzondere bijstand. Eén woning was vrijwel helemaal kaal (op een bank, een tafel en een televisie na), vanwege een gebrek aan financiële middelen. De meeste moeders hebben hun best gedaan om met beperkte middelen een sfeervolle uitstraling te creëren. Vaak hingen foto's aan de muur van hun kinderen. De woningen zagen er over het algemeen redelijk verzorgd uit.

Schulden

Zeven van de negen moeders kampt met flinke schuldenproblematiek, bestaande uit huurachterstanden, deurwaarderkosten, telefoonrekeningen, ziektekosten, studieschulden, belastingschulden en energierekeningen. Eén moeder heeft een niet dreigende huurachterstand en één moeder had geen schulden voor detentie maar kampt momenteel met olopemde schulden omdat zij geen recht heeft op een uitkering. De meeste moeders hebben meerdere schuldeisers. Deze schulden hadden zij ook al voor hun detentie, maar zijn tijdens detentie flink ogelopen.

Geen van de moeders had na detentie zicht op de schuldenproblematiek en/ of haar administratie op orde. Sommige moeders hadden stapels ongeopende post in een kamer liggen. De moeders hadden geen controle over hun financiële situatie en waren niet in staat om zelfstandig hun gedachten te ordenen en hulp in te schakelen. Bij zes van de negen moeders heeft het maatje een (belangrijke) rol gespeeld in het op orde brengen van de administratie en het inzichtelijk maken van de schulden.

Daarnaast hebben zij deze moeders doorverwezen naar schuldhulpverlenende instanties. Bij een aantal moeders verliep het contact met deze instanties erg stroef en heeft het maatje een bemiddelende en ondersteunende rol gespeeld. Twee moeders starten binnenkort met een schuldhulpverlening traject (3 jaar). Eén moeder kan niet starten met een traject vanwege een justitiële boete. De dreigende huisuitzettingen (drie moeders) zijn vooralsnog voorkomen. Anderen die een bijdrage hebben geleverd aan het verminderen van de schuldenproblematiek zijn maatschappelijk werk, familieleden, de sociale dienst en sociaal raadslieden.

Zorg

Zeven van de negen moeders geven aan dat zij na detentie emotioneel zeer instabiel waren. De grootste stressfactor was de zorg rondom hun kinderen en eventuele rechtszaken die daarmee gepaard gingen (Jeugdzorg). Daarnaast was in de beginfase het gebrek aan inkomen en huisvesting een grote stressfactor en is de schuldenproblematiek een langdurige stressfactor. Voor de meeste moeders geldt dat zij voor detentie al te maken hadden problemen op het gebied van relaties, schulden en opvoeding. Twee moeders geven aan dat zij hun detentieperiode zelfs als een rustige periode hebben ervaren om dingen op een rijtje te zetten.

Ongeveer de helft van de moeders heeft (al dan niet met behulp van GIB) professionele psychologische ondersteuning (gehad). Bij twee moeders heeft de oplopende problematiek na detentie geleid tot paniekaanvallen, waarvan één inmiddels (door de inzet van Gezin in Balans) is gestart met een psychiatrische behandeling en één haar psychologische behandeling stop moest zetten vanwege een gebrek aan inkomen. Bij een aantal moeders zijn maatschappelijk werkers betrokken geweest. De moeders geven aan dat maatschappelijk werkers tot op zekere hoogte een rol kunnen spelen in de emotionele ondersteuning. De rol van het maatje hierin is vele malen groter is. Bijna alle moeders hadden een zeer groot wantrouwen naar hulpverlenende instanties, waardoor de problematiek op de leefgebieden eerder toe dan af dreigde te nemen. Een aantal moeders geeft aan dat zij zonder ondersteuning van GIB geen gebruik hadden gemaakt van of af zouden haken bij (zorg)hulpverlening.

Alle moeders geven aan dat zij veel emotionele steun hebben ervaren van het maatje. Zij hadden er behoefte aan om hun verhaal kwijt te kunnen aan iemand die niet oordeelt en vanuit een neutrale positie advies kan geven. De maatjes vormen een klankbord en kijken en denken vanuit een geheel ander perspectief dan zichzelf of hun eigen omgeving. Alle moeder hebben een vertrouwensband opgebouwd met het maatje die zij met niemand anders (zowel binnen hun professionele als binnen hun eigen netwerk) delen. Eén moeder heeft een sterke vertrouwensband met de coördinator en in minder mate met het maatje. Bij alle moeders heeft deze vertrouwensband en het kunnen uiten van hun gevoelens in meer of mindere mate geleid tot het verminderen van de stress die de problematiek op de leefgebieden met zich meebrengt.

Sociaal netwerk

Geen van de moeders had een eigen netwerk waarop zij na detentie konden of wilden terugvallen. De meeste moeders hadden schuld- en schaamtegevoelens waardoor zij in de beginfase na detentie de neiging hadden om niet naar buiten te treden en contact te vermijden. Een enkeling had een zeer klein eigen netwerk (bijvoorbeeld een moeder of een zus) die voor hen van betekenis is geweest. Voor alle moeders was (in ieder geval in de beginfase na detentie) het maatje de enige vertrouwenspersoon waarbij zij hun verhaal kwijt konden en die hen emotionele steun kon bieden. De meeste moeders hebben de contacten met hun oude netwerk verbroken of zijn teleurgesteld in hun eigen netwerk. Vijf moeders hebben bewust gekozen voor een ander leefpatroon in een andere

leefomgeving om te voorkomen dat zij weer of verder in de problemen komen. Een aantal moeders onderhouden nog contacten met oude vrienden maar noemen de relatie oppervlakkig.

De meeste moeders hebben inmiddels hun sociale netwerk uitgebreid. Zij doen vrijwilligerswerk, volgen een cursus en ontmoeten andere mensen via de school van hun kinderen. Zij geven aan dit voornamelijk aan zichzelf te danken te hebben. Bij zes van de negen moeders heeft het moedermaatje bijgedragen aan het vergroten van het zelfvertrouwen van de moeders. Dat uit zich onder andere in het zelfstandig bellen naar instanties, meer voor zichzelf opkomen, van het openbaar vervoer gebruik maken, zich zekerder voelen in de opvoedingrol, minder snel uit het veld geslagen zijn, een betere persoonlijke verzorging, meer eropuit trekken en makkelijker contacten leggen. Doordat zij hun leven weer beter georganiseerd hebben en meer zelfvertrouwen hebben, durven zij dus meer naar buiten te treden. Toch zijn deze momenten voor de meeste moeders nog beperkt en zijn zij over het algemeen nog zeer kwetsbaar.

Opvoeding kinderen

Vier moeders geven aan zich zorgen te maken over hun kinderen door hun detentieverleden. Problemen die zij waarnemen zijn onder andere hechtingsstoornissen, afhankelijkheid, angst, driftbuien/ agressie en het moeilijk uiten van gevoelens. Twee kinderen vertoonden gedragsproblemen op school en zijn met behulp van Gezin in Balans gewisseld van school (waarvan één naar speciaal onderwijs), waar het nu beter lijkt te gaan. Eén moeder heeft vier kinderen met een diagnose (handicap, ADHD, PDD NOS), waardoor de opvoeding haar veel stress oplevert.

Bij deze vijf gezinnen heeft het moedermaatje opvoedingsondersteuning geboden. Dat kan in de vorm van praktische ondersteuning (ondernemen van activiteiten, opvang en vervoer) of in de vorm van advies over bijvoorbeeld beloningssystemen, de omgang met gedragsproblemen, het opbouwen van een goede relatie en vrijetijdsinvulling van de kinderen (bijv. verenigingsleven, kamp, etc.). Deze voelen zich hierdoor sterker in hun moederrol en durven meer te vertrouwen op hun eigen beslissingen. De moeders geven aan dat het maatje ook een vertrouwensband heeft opgebouwd met hun kind(eren).

Bij vier van de negen moeders is een gezinsvoogd vanuit Jeugdzorg betrokken bij één of meerdere kinderen. Deze moeders hadden een groot wantrouwen richting Jeugdzorg. De angst dat hun kind(eren) uit huis geplaatst zouden worden zorgde voor veel woede en onbegrip, waardoor de relatie met de gezinsvoogd vaak moeizaam verliep. Bij twee gezinnen heeft het maatje en/ of de coördinator van Gezin in Balans volgens de moeders een grote invloed gehad op het feit dat hun kind (weer) thuis woont. Bij één van deze gezinnen heeft het maatje tevens een positieve invloed gehad op een betere omgangsregeling met haar kind toen zij nog in een pleeggezin zat. Zij heeft anderhalf jaar wekelijks de begeleiding tijdens bezoeken overgenomen van de gezinsvoogd. Bij de andere moeders hebben de maatjes vooral een rol gehad in het creëren van de goede omstandigheden om de kinderen een stabiele thuissituatie te kunnen geven en hiermee de kans op uithuisplaatsing zo klein mogelijk te maken. Daarnaast hebben zij steun geboden tijdens de gesprekken met gezinsvoogden.

Impact van Gezin in Balans

Zeven van de negen moeders schatten de kans zeer klein dat zij hun praktische zaken op het gebied van inkomen, schulden, huisvesting of zorg zelf of met behulp van andere organisaties hadden kunnen oplossen (wellicht op termijn). Een aantal moeders geeft aan dat zij zonder het maatje zouden afhaken bij instanties vanwege de slechte relatie. De moeders schatten in dat GIB gemiddeld 45% (variërend van 25% tot 85%) heeft bijgedragen aan het regelen van praktische zaken op de

verschillende leefgebieden. Daarnaast hebben de betrokken instanties en de moeders zelf een bijdrage geleverd in de totstandkoming van een aantal basisvoorzieningen.

Wat betreft de emotionele ondersteuning schatten de moeders de bijdrage van GIB een stuk hoger, gemiddeld 70% (variërend van 40% tot 100%). Andere personen die hen emotionele ondersteuning hebben geboden zijn de maatschappelijk werker, psycholoog en familieleden. De meeste moeders hadden vrijwel niemand die zij volledig in vertrouwen konden nemen. Familieleden zijn niet neutraal en hebben vaak een oordeel over hun detentieverleden. Richting beroepskrachten hebben zij een wantrouwen omdat ze angst hebben dat dit tegen hun kan werken (bijv. dat hun kinderen uit huis geplaatst worden). De kans dat zij zonder GIB deze emotionele steun elders zouden vinden schatten de moeders zeer klein in.

Conclusie

Alle moeders ervaren problemen op meerdere leefgebieden, welke zij vaak zelf niet kunnen overzien. De problemen op het gebied van inkomen en huisvesting zijn na detentie het meest urgent, de schuldenproblematiek blijkt het meest hardnekkig (langdurig) om op te lossen. De impact van GIB op het stabiliseren van de leefgebieden is per gezin verschillend. GIB blijkt met name een belangrijke aandrijvende kracht om samen met de moeder en betrokken organisaties dingen in gang te zetten en de situatie op verschillende leefgebieden te verbeteren, omdat zij de enige zijn waarmee de moeder een vertrouwensband heeft opgebouwd. Wanneer de problematiek inzichtelijk is gemaakt en de juiste instanties betrokken zijn, leveren de moeders en de betrokken instanties ook een bijdrage aan het stabiliseren van de problemen op de leefgebieden. Voor de moeders uit zich dat hoofdzakelijk in het gebruik maken van beschikbare lokale voorzieningen en het verminderen en/ of voorkomen van extra schulden.

De vertrouwensband die de moedermaatjes opbouwen met hun 'moeder' leidt bij ongeveer tweederde van de moeders tot meer zelfvertrouwen, wat zich veelal uit in meer naar buiten treden (en dus minder sociaal isolement) en het verminderen van stress. Bij ruim de helft van de moeders heeft het moedermaatje ook actief opvoedondersteuning geboden, waardoor deze moeders zich sterker voelen in hun opvoedingsrol.

4.2 Vrijwilligers (moedermaatjes)

In totaal is met acht van de negen moedermaatjes van de betrokken gezinnen gesproken. Daarnaast is een focusgroep gehouden tijdens een regionale terugkombijeenkomst in Den Haag (zes vrijwilligers). Hieronder wordt vanuit het perspectief van de vrijwilligers inzicht gegeven in hun rol binnen het programma Moedermaatjes en de impact van GIB.

GIB werkt met goed opgeleide en gecoachte vrijwilligers, die grotendeels zelf ook ouder/ opvoeder zijn. Daarnaast blijkt uit de gesprekken met de vrijwilligers dat zij vaak relevante werkervaring hebben die zij kunnen inzetten tijdens de gezinsbegeleiding. De affiniteit met de doelgroep is bij een aantal vrijwilligers ook werk gerelateerd. Vanuit hun ervaring bij de sociale dienst, schuldhulpverlening of een jeugdgevangenis, weten zij dat dit een kwetsbare doelgroep is waarvoor de opvang/ ondersteuning niet altijd goed geregeld is. Voor andere vrijwilligers komt de affiniteit meer voort uit hun moederschap en de verantwoordelijkheid voor kinderen. Vijf van de zes vrijwilligers die hebben deelgenomen aan de focusgroep, hebben naast GIB ook nog ander vrijwilligerswerk (onder andere slachtofferhulp, pleegzorg, collecteren, museum, boekhandel, Homestart of in de kerk).

De betrokkenheid van de vrijwilligers bij de ex-gedetineerde moeders is heel groot. Ongeveer de helft van de vrijwilligers heeft daarnaast ook een band met de kinderen. Genoemde activiteiten die zij met de moeders en/ of hun kinderen ondernemen zijn: wandelen, koffie drinken, kletsen/ luisteren, boodschappen doen, helpen verhuizen, formulieren invullen, administratie ordenen, ziekenhuisbezoeken afleggen, verjaardagen vieren, kinderen opvangen, bellen met/ meegaan naar instanties, helpen bij de inrichting, etc. De mate waarin vrijwilligers ondersteuning bieden varieert. De meeste vrijwilligers hebben wekelijks of eens per twee weken contact (telefonisch of middels een bezoek). Soms is er een periode dat er nauwelijks contact is. De vrijwilligers die intensief contact hebben gehad met de moeder/ het gezin, onderhouden vaak na afronding van het traject ook nog contact.

De vrijwilligers geven aan dat zij vanuit een ander perspectief ondersteuning proberen te bieden aan de moeders, zodat zij niet in hun oude patroon vervallen. Zij bieden zowel praktische als emotionele ondersteuning. Bij instanties vervullen zij een mediator rol. Zij proberen de informatie boven tafel te krijgen en de moeder te informeren zodat zij alles goed begrijpt en weet wat er van haar verwacht wordt. De vrijwilligers schakelen de coördinator in wanneer zij vastlopen met instanties of als zij als zij de weg zoeken in de sociale kaart of wanneer het contact met de moeder stroef verloopt. Op emotioneel gebied hebben de vrijwilligers vooral een luisterend oor en proberen zij vanuit hun eigen ervaring advies te geven. Zij benadrukken hierbij de gelijkwaardige relatie tussen de moeders en henzelf. De vrijwilligers geven aan dat de kinderen vaak het thema van gesprek zijn.

Persoonlijke groei

Uit de gesprekken met vrijwilligers en uit observaties blijkt dat de vrijwilligers een persoonlijke groei ervaren door het vrijwilligerswerk. De meeste vrijwilligers werken parttime of hebben geen werk/ zijn met pensioen. Zij hebben de behoefte om activiteiten te verrichten waarmee zij een nuttige bijdrage kunnen leveren aan de samenleving en waarbij zij hun eigen (levens)ervaring kunnen inzetten (voldoening/ verrijking). Naast hun moederschap hebben zij vaak ook een enorme schat aan werkervaring die zij kunnen inzetten bij de gezinnen die zij ondersteunen (bijv. verpleging, psychiatrie, reiki master, schuldhulpverlening, sociale dienst, commissaris jeugdgevangenis). De vrijwilligers geven aan dat zij het vrijwilligerswerk bij GIB een uitdaging vinden en dat het 'op niveau' is. Dat maakt het voor hen aantrekkelijker en leerzamer dan ander vrijwilligerswerk. Sommige vrijwilligers beschouwen het als een alternatief voor betaald werk, anderen als een aanvulling op hun betaalde werk.

De vrijwilligers geven aan dat zij door hun contacten met de ex-gedetineerde moeders, hun eigen situatie ook vanuit een ander perspectief bekijken. De belevingswerelden van de vrijwilligers en de moeders lopen zeer uiteen (netwerk, opvoeding, relaties, etc.). De vrijwilligers worden zich bewust van de onmachtige situatie waarin de moeders vaak verkeren en krijgen meer begrip voor hun situatie. Bij sommige gezinnen is sprake van een andere culturele achtergrond waardoor de vrijwilligers meer inzicht krijgen in een andere cultuur. Dit wederzijdse begrip schept de ruimte om een vertrouwensband op te bouwen tussen mensen uit totaal verschillende milieus.

Ontmoeting gelijkgestemden

Daarnaast zijn de training, coaching en intervisiebijeenkomsten voor de vrijwilligers een essentieel onderdeel van het vrijwilligerswerk. Tijdens de training en terugkombijeenkomsten ontmoeten de vrijwilligers elkaar en kunnen zij hun ervaringen delen, wat in hun eigen omgeving niet altijd lukt. Iedere vrijwilliger heeft een duidelijke reden om voor dit vrijwilligerswerk te kiezen en dat schept een band. Het leeraspect uit de trainingen en de erkenning van mede vrijwilligers en coördinatoren is voor hen een belangrijke drijfveer om hun werk te continueren.

4.3 Gemeenten

In totaal is met zes gemeenten een persoonlijk interview gehouden met een (beleids)medewerker/coördinator nazorg: Almere, Amsterdam (Stadsdeel Zuidoost), 's Hertogenbosch, Den Haag, Heerlen en Rotterdam. Vier van de zes betrokken gemeenten hebben momenteel een financieringsrelatie met GIB. Gemeente Rotterdam is inmiddels gestopt met het financieren van de nazorgtrajecten en gemeente Heerlen is een potentiële nieuwe financier. Het is niet gelukt om gemeente Eindhoven te betrekken bij dit onderzoek. Wel is een interview gehouden met Bemoeizorg Eindhoven⁵, waarin de gemeente Eindhoven vertegenwoordigd is. Hieronder wordt vanuit het perspectief van de betrokken gemeenten een weergave gegeven van impact van GIB.

Zoals eerder genoemd spelen de gemeenten een centrale, coördinerende rol in de nazorg aan volwassen ex-gedetineerden. Het uiteindelijke doel is een goede terugkeer in de samenleving zodat recidive en maatschappelijke uitval worden voorkomen. De gemeenten kunnen zowel vanuit het veiligheidsperspectief, het welzijnsperspectief als het jeugdperspectief baat hebben bij de nazorg voor ex-gedetineerde moeders en hun gezin. Het nazorgprogramma van GIB wordt bij verschillende gemeenten vanuit verschillende afdelingen gefinancierd en georganiseerd, wat effect heeft op de focus van het project.

Signaleringsfunctie

Uit de interviews blijkt dat ex-gedetineerde moeders een zorgmijdende doelgroep is. Omdat zij hulpverlenende instanties vaak afhouden, dreigen zij buiten het beeld van de gemeenten te raken. Dit verhoogt de kans dat zij vervallen in hun oude patroon. Voor de gemeenten heeft GIB een belangrijke signaleringsfunctie. Omdat zij vaak al tijdens detentie betrokken zijn bij deze doelgroep, hebben zij zicht op de situatie van de moeders en hun kinderen en een ingang om de gezinnen verder te begeleiden. Vaak worden de moeders vanuit GIB zelf aangedragen aan de gemeenten als potentiële kandidaat voor een moedermaatje. Daarnaast matchen de gegevens uit de screening (DPAN) niet altijd met de realiteit. Gedetineerde moeders schetsen niet altijd een reëel beeld van hun situatie op de verschillende leefgebieden. Door een nauwe samenwerking met GIB komen de problemen tijdig naar voren en kan de juiste hulpverlening gezocht worden. Volgens de gemeenten is de kans groot dat deze moeders zonder GIB buiten beeld blijven en in een sociaal isolement terecht komen.

Stabiliteit leefgebieden

Het maatje biedt de moeder praktische ondersteuning op de leefgebieden (huisvesting, zorg, werk en inkomen en schulden). De gemeenten erkennen het positieve effect voor de moeders zelf en geven aan dat zij op deze manier gestimuleerd en ondersteund worden om samen met instanties hun problemen op de leefgebieden op te lossen. De gemeenten benadrukken hierbij de eigen verantwoordelijkheid van de moeder. Zij verschillen echter van mening over de taken en verantwoordelijkheden van GIB op de leefgebieden en de mate waarin zij hierop effect hebben. Gemeente Den Haag vindt dat GIB zich momenteel te weinig richt op de leefgebieden en niet de resultaten bereikt die zij met andere trajecten bereiken. Dit is ook de enige gemeente die GIB financiert vanuit het veiligheidsbeleid, waardoor de nadruk vooral ligt op het voorkomen van recidive. Wat gemeente Den Haag betreft ligt de focus van GIB teveel op opvoedondersteuning. Andere gemeenten ervaren deze 'scheve verhouding' minder. Wel blijkt uit de interviews dat de focus binnen gemeenten, naast opvoedingsondersteuning, meer komt te liggen op de praktische ondersteuning op de leefgebieden. Zij streven daarbij ook naar resultaatafspraken per leefgebied.

⁵ Bemoeizorg Eindhoven is een initiatief van gemeente Eindhoven, GGzE, GGD Brabant-Zuidoost, politie, Novadic-Kentron en Welzijn Eindhoven.

Opvoedondersteuning

Uit de interviews blijkt dat de opvoedondersteuning van GIB voor gemeenten een belangrijk middel is om problemen bij de kinderen van ex-gedetineerde moeders te voorkomen of te verminderen. Er zijn een aantal alternatieve mogelijkheden om opvoedondersteuning in te zetten, bijvoorbeeld via school, het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) of via Jeugdzorg. De kans dat zij middels één van deze kanalen opvoedondersteuning zouden krijgen schatten gemeenten op 40%. Zij verwachten echter niet dezelfde resultaten. De opvoedondersteuning vanuit GIB heeft een aantal voordelen ten opzichte van andere trajecten. Een moedermaatje is actief *in* het gezin en ziet hierdoor sneller wat er speelt en welke hulp een gezin (zowel moeder als kinderen) nodig heeft. Daarnaast is een moedermaatje flexibel en kan snel sneller op de behoefte van het gezin inspelen. Het is maatwerk. De kans dat dit middels een regulier opvoedingstraject wordt bereikt is minimaal.

Uitbreiding van het sociale netwerk

Het beleid van gemeenten is gericht op een prominentere inzet van het eigen netwerk rondom probleemgezinnen. Dit is een taak die niet vanuit professionele instanties ingevuld kan worden en is daarom een belangrijk speerpunt in de nazorgtrajecten van GIB. Ook omdat het van belang is dat de moeders niet afhankelijk worden van hun maatje, en na afloop van het traject ook andere personen hebben om op terug te vallen.

Impact

Een aantal gemeenten geeft aan dat de kans dat deze moeders zelfstandig of door ondersteuning van andere organisaties zouden re-integreren vrijwel nihil is. Volgens hen hebben ex-gedetineerde moeders en hun kinderen een specifieke aanpak nodig, met name omdat zij een zorgmijdende groep zijn en er kinderen bij betrokken zijn. Een enkele gemeente geeft aan dat er een reële kans is (70%) dat deze moeders zonder GIB ook een weg zouden vinden om te re-integreren in de samenleving. Zij verwachten echter dat dit een veel langere periode in beslag zou nemen en dat slechts de helft van de resultaten bereikt kunnen worden.

Metten en monitoren

Bij twee van de vier actieve gemeenten vinden casuïstiek overleggen plaats. Bij de gemeente Amsterdam zijn deze overleggen nog onvoldoende ingebed. GIB is vooralsnog niet bij casuïstiek overleggen betrokken. De voortgang wordt gemonitord aan de hand van kwalitatieve voortgangsrapportages van GIB en gezamenlijke (kwartaal)overleggen. Slechts één gemeente meet de resultaten per leefgebied. Vooralsnog meet geen enkele gemeente de resultaten op een kwantitatieve wijze (behalve op output niveau). Een aantal gemeenten zijn actief bezig om (aan de hand van een nieuw registratiesysteem) een meetsysteem te ontwikkelen per leefgebied om de resultaten op een consistente wijze te kunnen meten, monitoren en evalueren (ook in vergelijking met andere trajecten voor ex-gedetineerden). Gemeenten beschikken wel over een (zeer gedetailleerd) cliënt volgsysteem. Het is per gemeente verschillen of daar op een eenvoudige wijze de juiste data gedestilleerd kan worden.

Negatieve impact

De huidige trend laat zien dat gemeenten hun nazorgactiviteiten niet meer op doelgroepniveau inrichten, maar dat voor alle ex-gedetineerden hetzelfde aanbod geldt. Hierbij staat de eigen verantwoordelijkheid centraal. Voor twee gemeenten is dat de reden dat de samenwerking met GIB is gestopt of gaat stoppen. Zij kiezen voor samenwerkingspartners die een bredere doelgroep

bedienen en die ofwel ondersteuning kunnen bieden op alle leefgebieden ofwel specialistisch genoeg zijn om zich met één specifiek leefgebied bezig te houden (bijv. huisvesting). In bijvoorbeeld de gemeente Rotterdam worden wel maatjestrjecten aangeboden aan ex-gedetineerden, maar niet specifiek gericht op moeders.

Gemeente Rotterdam geeft daarnaast aan dat de trajecten van GIB niet goed afgebakend waren. Het was soms onduidelijk wanneer een traject ten einde liep en er was regelmatig verlenging nodig. De ondersteuning van GIB vonden zij ook erg ver gaan, waardoor moeders het risico liepen om teveel afhankelijk te worden van hun maatje of coördinator. De bijna onvoorwaardelijke ondersteuning en soms langdurige trajecten vanuit GIB, paste niet bij de werkwijze van deze gemeente.

4.4 (Jeugd)zorg

In totaal is met vier gezinsvoogden vanuit verschillende jeugdzorginstellingen een interview gehouden. Daarnaast zijn interviews gehouden met hulpverleners van GGZ, Bemoezorg en Jeugd & Opvoedhulp. Hieronder wordt vanuit het perspectief van de gezinsvoogden en overige hulpverleners een weergave gegeven van de impact van GIB op de (jeugd)zorginstellingen.

De betrokken gezinsvoogden hadden allen één cliënt die een nazorgtraject volgde bij GIB. Zij kennen een lange voorgeschiedenis met deze cliënten (12 jaar - 20 jaar). Vanwege multi-problematiek (zoals huisvestingproblemen, agressie, verslavingsproblematiek en trauma's) en een terugvalpatroon van de moeders, staan de kinderen langdurig onder toezicht en/ of zijn zij opgenomen in een pleeggezin. Ondertoezichtstelling (OTS) is een maatregel waarbij ouders worden beperkt in gezag over hun kind(eren). In principe is de duur één jaar, maar dit kan meerdere keren verlengd worden. Wanneer de ontwikkelingsbedreigingen voor de kinderen zijn opgeheven, kan de onder toezichtstelling worden afgesloten.

Gezinsvoogden indiceren de hulpvraag en zoeken daarbij de juiste hulpverleners. Zij kunnen bijvoorbeeld ambulante begeleiding inzetten, waarbij de cliënt zelfstandig woont en begeleiding krijgt bij het organiseren van de dagelijkse dingen in het leven, rekening houdend met zijn of haar (psychische) problematiek. Het aantal bezoeken is afhankelijk van de behoefte en indicatie en kan variëren van enkele malen per week tot één of twee keer per maand. Als coördinator van het gezin/ de kinderen brengen zij tevens de kring van hulpverleners bij elkaar in groot overleggen.

De tijdsinvestering van gezinsvoogden in afstemming en overleg met GIB (veelal de coördinator) varieert per cliënt; van een aantal uur per dag (in het begin) tot 1 uur per week. De gezinsvoogden zien dat niet als een extra tijdsinvestering. Afstemming met betrokken instanties/ organisaties is onderdeel van hun reguliere werkzaamheden.

Verbetering relatie

Alle gezinsvoogden hebben een duidelijke verandering waargenomen in het contact met de moeder sinds de betrokkenheid van GIB. Zij hadden allen zeer moeizaam of geen contact meer met deze moeders. Zonder GIB zou de langdurige relatie waarschijnlijk niet verbeteren, waardoor zij minder zicht hebben op het leven en de risicofactoren van de moeder. Voor gezinsvoogden resulteert dat in een intensievere en langere bemoeienis met het gezin. De betrokkenheid van GIB heeft bij alle gezinsvoogden geleid tot een verbetering van de relatie met de moeder, waardoor zij weer in staat waren om gesprekken te voeren en afspraken te maken. Dit heeft ook een positieve uitwerking gehad op de groot overleggen waarbij alle betrokken instanties en de moeder zelf aanwezig zijn. Doordat de coördinator en/ of het maatje hun positie inneemt naast de moeder, geeft dat de moeder rust en begrijpt zij beter wat er besproken wordt. De onafhankelijke positie van Gezin in

Balans biedt de moeders een veilige omgeving waardoor er ruimte is om een vertrouwensband op te bouwen.

Beslissing rondom kinderen

De verbeterde relatie met de moeder en het vertrouwen dat er een maatje als 'back up' is om de moeder op te vangen zorgt ervoor dat gezinsvoogden (opnieuw) in gesprek kunnen gaan met de moeder om gezamenlijk te zoeken naar een oplossing die zowel in het belang is voor henzelf als voor hun kinderen. Afhankelijk van de situatie kan dat leiden tot het voorkomen van een uithuisplaatsing, een (snellere) thuisplaatsing van de kinderen of een betere omgangsregeling met de kinderen. Het al dan niet thuisplaatsen van de kinderen is een rechterlijke beslissing. Indirect heeft GIB invloed op deze beslissing. Gezinsvoogden nemen hun standpunten mee in hun advies. Zij worden echter niet als officiële 'stem' erkend.

Effectiviteit interventies

De gezinsvoogden geven aan dat bepaalde gedragsinterventies (zoals opvoedondersteuning en speltherapie) effectiever en efficiënter zijn wanneer er een maatje in het gezin aanwezig is. Zij kunnen bijvoorbeeld de moeder stimuleren om oefeningen te doen en haar daarbij ondersteunen. Hierbij is het belangrijk om goed met het maatje af te stemmen over bijv. consequenties, beloningssystemen, belasten van kinderen met volwassen zaken, etc. Over de vraag of het maatjestrject als alternatief ingezet zou kunnen worden voor deze interventies verschillen de meningen. De gezinsvoogden verwachten wel dat ambulante zorg voorkomen of verminderd kan worden, wanneer maatjes hun eigen of beroepsmatige ervaring (bijv. verpleging) inzetten. Op basis van hun ervaringen kunnen ze onvoldoende onderbouwen of dit bij de trajecten met GIB het geval is geweest.

Tijdsbesparing

GIB neemt bepaalde werkzaamheden van gezinsvoogden uit handen omdat het contact rustiger en meer gestructureerd verloopt. Door de aanwezigheid van een maatje hebben de gezinsvoogden een minder controlerende rol en neemt het aantal huisbezoeken, kindbezoeken en (telefoon)gesprekken af. Eén gezinsvoogd geeft aan dat dit haar ongeveer 25 uur op jaarbasis heeft bespaard. Een andere gezinsvoogd geeft aan dat het aantal huisbezoeken is afgenomen van 2 keer per maand naar 1 keer per maand (besparing van 48 uur op jaarbasis). Een andere gezinsvoogd geeft aan de begeleiding van het aantal kindbezoeken is afgenomen (besparing van 60 uur op jaarbasis). De gemiddelde tijdsbesparing op jaarbasis is 44 uur per gezinsvoogd.

Negatieve impact

De betrokkenheid van GIB kan volgens gezinsvoogden ook een negatieve impact hebben. Bij sommige gezinnen is Jeugdzorg al jaren betrokken. Gezinsvoogden hebben dan al een jarenlange relatie en ervaring opgebouwd met de moeder. Een plotselinge inmenging van een coördinator of maatje inzake de beslissingen rondom hun kinderen, kan verwarrend zijn voor de moeder. In sommige gevallen geeft dat de moeder valse hoop, wat een extra teleurstelling kan veroorzaken. Uit één van de interviews blijkt dat de moeder beide betrokkenen tegen elkaar uitspeelden. In beide gevallen loopt de relatie tussen moeder en gezinsvoogd, en daarmee samenhangend de beslissingen rondom hun kinderen, schade op.

Daarnaast dreigt het gevaar dat er een tweestrijd ontstaat tussen GIB en Jeugdzorg omdat de belangen van de moeder en de belangen van het kind niet altijd overeenkomen. Er is zeer nauwe

afstemming nodig om te komen tot een regeling of beslissing waarin deze belangen zo goed mogelijk met elkaar verenigd worden. Uit één van de interviews blijkt dat GIB teveel puur vanuit het belang van de moeder handelt en geen professionele grens trekt in de ondersteuning. Wanneer zij teveel hun eigen pad bewandelen, komen beide partijen tegenover elkaar te staan in plaats van naast elkaar. Gezinsvoogden geven duidelijk aan dat er wanneer GIB enkel het belang van de moeder voorop stelt, dit een samenwerking in de weg staat.

Overige hulpverleners

Naast Jeugdzorg is gesproken met hulpverleners van GGZ, Bemoeizorg en Jeugd & Opvoedhulp die met GIB te maken hebben gehad. Zij geven aan dat ex-gedetineerde moeders een relatief kleine groep vormen, maar wel tot de zwaardere cliëntengroep behoort en een grote weerstand hebben richting hulpverlenende instanties (zorgmijders). Het feit dat het om een doelgroep gaat waarbij kinderen betrokken zijn, kan zowel positief als negatief werken. Het kan een extra motivatie zijn voor de moeder om mee te werken en haar leven weer op de rails te krijgen. Aan de andere kant kan de onzekerheid omtrent de kinderen ook demotiverend werken.

Uit de interviews blijkt dat het moedermaatje een belangrijke functie heeft als intermediair richting deze instanties. Zij zijn als vrijwilliger een onmisbare aanvulling op het professionele hulpsysteem vanwege hun neutrale positie en hun vertrouwensband met de cliënten. De hulpverleners hebben ervaren dat deze vertrouwensrelatie een positieve invloed heeft op de relatie met professionals en op het zelfvertrouwen van de cliënt. Dit is een essentiële voorwaarde voor het slagen van een behandeling. De kans dat zij deze vertrouwensband met iemand anders zouden opbouwen achten zij vrij klein. Daarnaast blijkt uit de interviews dat GIB ondersteuning biedt bij het regelen van praktische zaken, zoals schuldhulpverlening en een woning, waardoor de hulpverleners zich meer kunnen richten op de behandeling en de kans kleiner is dat de moeder afhaakt.

Volgens de hulpverleners heeft de betrokkenheid van GIB geen directe invloed op de behandeling of ondersteuning die zij aan de moeders of kinderen bieden. Zij leveren een belangrijke bijdrage in het creëren van de randvoorwaarden om een behandeling goed te laten verlopen. De hulpverleners pleiten daarom voor een gezamenlijke aanpak waarbij de verschillende betrokken instanties en organisaties elkaar kunnen ondersteunen en hun taken onderling kunnen afstemmen, zodat de moeder niet overvraagd wordt.

Conclusie

Om de betrokkenheid van GIB zo effectief mogelijk te laten zijn, is het voor gezinsvoogden belangrijk dat zij op de hoogte zijn van het bestaan en de rol van GIB, zodat dit kan worden opgenomen in de sociale kaart die bij interventies geraadpleegd wordt. De gezinsvoogden onderhouden nu voornamelijk contact met de coördinatoren, echter er ontbreekt een duidelijke structuur en heldere communicatie over de rol van GIB. Vaak komen de gezinsvoogden gedurende het traject achter de betrokkenheid van GIB. Soms is het niet helder dat er achter de coördinator ook een maatje betrokken is. De rol van GIB zou beter afgestemd kunnen worden en de gezinsvoogden zouden graag meer zicht hebben op de rol van het maatje in het gezin. Daarnaast is het essentieel dat coördinatoren zich vooraf goed verdiepen in de casus en nauw overleggen met de gezinsvoogd zodat er wederzijds begrip ontstaat en verwachtingen op elkaar afgestemd kunnen worden.

4.5 Reclassering Nederland

Er zijn drie reclasseringswerkers en twee beleidsmedewerkers van Reclassering Nederland (RN) geïnterviewd over de toegevoegde waarde van vrijwilligers op de toezichttrajecten. De resultaten worden hieronder weergegeven vanuit het perspectief van de betrokken medewerkers.

Eén van de kerntaken van Reclassering Nederland is het houden van toezicht op veroordeelden die voorwaardelijk vrij zijn. Hierbij wordt onder andere gecontroleerd of de onder toezichtgestelde zich houdt aan de opgelegde voorwaarden (bijv. door middel van huisbezoeken, gesprekken en controles). Daarnaast ondersteunen zij de onder toezichtgestelde bij het naleven van de voorwaarden (bijv. door gedragstrainingen of psychologische hulp). Een reclasseringstoezicht duurt minimaal twee jaar. Reclasseringswerkers hebben dus in de basis een controlefunctie. Uit de interviews blijkt dat zij hierdoor worden beperkt in hun mogelijkheden om cliënten te begeleiden. Zij geven aan dat vrijwilligers een waardevolle aanvulling zijn op hun taken. Zij zijn flexibel en springen vanuit een persoonlijk contact in op dat wat zij als professional niet kunnen leveren.

Uit de interviews met reclasseringswerkers blijkt dat de activiteiten en interventies van Reclassering Nederland zijn gericht op het individu en niet op het gezin. Relatie met partner en gezin is één van de criminogene factoren, welke bij 61% van de vrouwen aanwezig is. Vaak doen reclasseringswerkers een beroep op Jeugdzorg wanneer zij het idee hebben dat de gezinssituatie instabiel is. Reclasseringswerkers geven aan dat vrijwilligers door middel van gezinsbegeleiding een belangrijke rol kunnen spelen om de problemen binnen het gezin te verminderen. Het is onduidelijk in welke mate dit invloed heeft op het verminderen van het recidiverisico.

Reclasseringswerkers maken gebruik van GIB als referent om een totaalbeeld te vormen van de situatie van de cliënt, omdat zij zelf puur naar het delict kijken en GIB naar het gezin. Daarnaast geven cliënten niet altijd de volledige informatie aan reclasseringswerkers. Daarom zijn zij regelmatig in contact met andere betrokken organisaties om een goede inschatting te maken van de situatie. Uit de interviews blijkt dat reclasseringswerkers de informatie vanuit referenten als relevanter en waardevoller beoordelen dan de uitkomsten van de RISC analyse.

Beleidsmedewerkers geven aan dat Reclassering Nederland vooralsnog geen beleid heeft ontwikkeld voor de inzet van vrijwilligers, hoewel de meerwaarde wel erkend wordt. Vanwege het 'verharde' politieke klimaat is de rol van vrijwilligers tot op heden onvoldoende benut. Daarbij vormen ex-gedetineerde moeders een relatief kleine doelgroep, waardoor de meeste reclasseringswerkers onbekend zijn met het programma. Reclasseringswerkers geven aan dat zij hieraan wel behoefte hebben om eerder en vaker gebruik te kunnen maken van het aanbod van GIB.

Reclasseringswerkers verwachten dat de aanwezigheid van een moedermaatje ervoor kan zorgen dat zij zich meer en beter kunnen concentreren op hun kerntaak. Voorwaarde is een goede onderlinge afstemming van taken en verantwoordelijkheden. De praktische ondersteuning van GIB overlapt deels met de taken van Reclassering Nederland. Uit de praktijk blijkt dat dit niet altijd goed wordt afgestemd tussen de coördinatoren van GIB en de reclasseringswerkers. Bij een goede onderlinge afstemming verwachten de reclasseringswerkers dat zij efficiënter kunnen werken en dat de effectiviteit van bepaalde interventies kan verbeteren. De mate waarin is op dit moment onduidelijk en zou verder onderzocht kunnen worden. Op dit moment geeft één reclasseringswerker aan dat de betrokkenheid van GIB een tijdsbesparing heeft opgeleverd van gemiddeld 1 uur per week gedurende 4 maanden (16 uur). Omdat dit een uitzonderlijke cliënt betreft is het onduidelijk in hoeverre dit representatief is voor overige reclasseringswerkers.

De verwachting is dat GIB een substantiële meerwaarde kan hebben wanneer de beleidskaders voor vrijwilligers verhelderd worden en wanneer er een duidelijke onderlinge afstemming plaatsvindt van taken en verantwoordelijkheden. Omdat er momenteel nog onvoldoende zicht is op de waarde die dit oplevert of kan opleveren voor reclasseringsorganisaties, zijn deze effecten vooralsnog in de kwantitatieve analyse buiten beschouwing gelaten.

4.6 Ministerie van Justitie/ DJI

Tijdens het veldwerk is een persoonlijk interview gehouden met drie trajectbegeleiders en één coördinator in de penitentiaire inrichtingen (PI) Breda en Ter Peel. In totaal zijn er vijf vrouweninrichtingen in Nederland, waarvan Ter Peel de grootste is.

DJI is een agentschap van het Ministerie van Veiligheid en Justitie en zorgt voor de tenuitvoerlegging van straffen en vrijheidsbenemende maatregelen, die na uitspraak van een rechter zijn opgelegd. Binnen de ketens waarin DJI opereert - de vreemdelingenketen, de strafrechtsketen, de jeugdketen en de zorgketen - werken verschillende organisaties nauw samen. Zij hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om gedetineerden goed te laten terugkeren in de samenleving en de kans op herhaling van crimineel gedrag zo klein mogelijk te maken. Hierbij streven zij naar een persoonsgerichte aanpak.

De trajectbegeleiders voeren hoofdzakelijk het interventieplan uit dat vanuit reclasseringorganisaties wordt opgesteld op basis van de RiSc analyse. Reclasseringsorganisaties hebben een aantal trainingen in huis die antwoord kunnen geven op de criminogene factoren die veel voorkomen bij vrouwen, zoals CoVa (cognitieve vaardigheidstraining) en ARVA (arbeidsvaardigheidstraining). Uit onderzoek van Reclassering Nederland (2009) blijkt dat het percentage vrouwen dat deelneemt aan gedragsinterventies en toeleiding naar zorg nog geen 10% is. De trajectbegeleiders herkennen dit in de praktijk. Zij schatten dat het aandeel vrouwen dat deelneemt aan (gedrags)interventies rond de 20% ligt. De interventies zijn niet goed afgestemd op de situatie en behoeften van vrouwen. Vaak zitten zij bij aanvang te kort in detentie en scoren zij relatief laag op de RiSc schalen.

DJI werkt samen met verschillende vrijwilligersorganisaties. De werkzaamheden van vrijwilligers vormen een aanvulling op de werkzaamheden van hun eigen personeel. Zij gaan bijvoorbeeld bij gedetineerden op bezoek of helpen hen bij hun terugkeer in de maatschappij. Jaarlijks worden subsidieafspraken gemaakt met verschillende organisaties. Voor 2012 zijn contracten gesloten met 42 organisaties. In PI Ter Peel is GIB hoofdleverancier. Zij bedienen momenteel 43 van 250 gedetineerde moeders (17%) tijdens detentie. De trajectbegeleiders benadrukken het belang van vrijwilligers zowel tijdens als na detentie. Zij vervullen een rol die niet kan worden ingevuld door professionele hulpverleners, omdat zij het maatwerk kunnen leveren waaraan (ex-)gedetineerden behoefte hebben. Daarnaast is het essentieel dat zij hun verhaal kwijt kunnen bij personen die zij kunnen vertrouwen en die niet gekoppeld zijn aan een instantie.

De trajectbegeleiders hebben voornamelijk baat bij de activiteiten van GIB tijdens detentie. Ten aanzien van het programma Moedermaatjes geven zij GIB de ruimte om moeders tijdens detentie te informeren over het project. Zij leveren zelf geen specifieke bijdrage om moeders te informeren of door te verwijzen. De trajectbegeleiders benadrukken het belang van een maatje wanneer moeders ontslagen worden uit detentie. Zij schatten in dat minimaal 50% van de moeders behoefte heeft aan een moedermaatje. Zij ervaren geen direct belang van het project voor DJI omdat de nazorgtaak na ontslag wordt overgeheveld aan de gemeente. Vanwege de minimale (extra) investering en opbrengsten die DJI zelf ervaart bij het moedermaatjes project, worden in de kwantitatieve analyse enkel de resultaten voor het Ministerie van Justitie meegenomen, gericht op het verminderen van recidive.

5. Kwantitatieve analyse

In aanvulling op de kwalitatieve analyse is een kwantitatieve analyse gemaakt van de genoemde effecten voor de verschillende stakeholders. Deze analyse is voornamelijk gebaseerd op de enquête die door coördinatoren van GIB is ingevuld voor 71 gezinnen die in 2012 begeleiding hebben gehad vanuit het programma Moedermaatjes. Hiervan heeft 55% het traject afgerond (eindgesprek voltooid), is 27,5% nog bezig met het traject en is bij 27,5% van de gezinnen het traject voortijdig gestopt (bijv. door verhuizing naar Aruba/ Suriname, moeder uit beeld geraakt of detentie (2x)). Dit heeft overigens niet altijd een negatieve reden. De gemiddelde betrokkenheid van GIB na detentie is 12 maanden (op het moment van invullen).

De steekproef vormt 55% van het totaal aantal gezinnen dat in 2012 begeleiding heeft gekregen middels een nazorgtraject (128 moeders en 246 kinderen). De resultaten van de enquête zijn doorgerekend naar het totaal aantal betrokken moeders en kinderen in 2012. Daarnaast is gebruik gemaakt van literatuur en van interviews met institutionele stakeholders en ex-gedetineerde moeders. Uit de enquête blijkt dat de meeste effecten geldig zijn voor de lange termijn (gemiddeld 10 jaar). De waarde van de effecten is in deze analyse berekend voor de duur van één jaar. Dit is dus een conservatieve inschatting.

Hieronder zijn per stakeholder de effecten benoemd, welke tevens in de kwalitatieve analyse naar voren zijn gekomen. Per effect is op basis van een schaal de verandering aangegeven die gedurende het traject heeft plaatsgevonden, de verwachte impact die GIB hierop heeft gehad en de waarde die dit effect vertegenwoordigd. De impact is berekend aan de hand van twee percentages die in de enquête zijn meegenomen: *deadweight* en *attributie*. *Deadweight* is de kans dat dit effect ook zonder GIB plaats zou hebben gevonden (spontane effect) en *attributie* is de mate waarin andere organisaties of personen hebben bijgedragen aan dit effect. De vermenigvuldiging van deze percentages vormt het impactpercentage (toe te schrijven aan GIB).

Voor de waardering van de effecten is in deze analyse gekozen om alleen met (kost)prijsgelateerde methoden te werken. De waarden worden hierbij vastgesteld aan de hand van proxies. Dat zijn inschattingen van waarden wanneer een exacte maat (waarde) niet voor handen is. De effecten met een beleefde waarde (zoals zelfvertrouwen en een verbeterde relatie) zijn in deze analyse niet gewaardeerd. Deze effecten zijn wel in de kwantitatieve analyse meegenomen om aan te tonen welke verandering heeft plaatsgevonden en welke invloed GIB hierop heeft gehad.

5.1 Gezinnen

Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat GIB impact heeft op het zelfvertrouwen van de ex-gedetineerde moeders, de relatie tussen de moeders en de kinderen, stabilisatie op de leefgebieden en het vergroten van het eigen netwerk (doordat het zelfvertrouwen is toegenomen). De stabilisatie op de leefgebieden is gekwantificeerd aan de hand van extra inkomsten (werk, lokale voorzieningen) en het voorkomen van extra schulden. De overige effecten zijn beleefde waarden en vooralsnog niet gewaardeerd.

Aandachtspunt bij de impactpercentages is dat de coördinatoren van GIB in de enquêtes een conservatievere inschatting maken als het gaat om *deadweight* (de kans dat effecten ook plaats zouden vinden zonder de inzet van GIB) dan de moeders zelf. De coördinatoren schatten deze kans zowel bij de praktische ondersteuning op de leefgebieden als bij de emotionele ondersteuning 25 – 30%. De moeders zelf schatten in dat die kans vrijwel nihil is. Wat betreft de *attributie* (bijdrage van anderen aan de effecten) maken de moeders een conservatievere inschatting dan de coördinatoren als het gaat om de praktische ondersteuning. Zij schatten de bijdrage van anderen gemiddeld 55%,

terwijl de coördinatoren deze gemiddeld op tweederde (33%) inschatten. Wat betreft de emotionele ondersteuning (zelfvertrouwen, relatie met kinderen en met instanties) schatten zowel de coördinatoren als de moeders de attributie van anderen gemiddeld op 30%. In de berekeningen is uitgegaan van de informatie vanuit de enquête (coördinatoren) omdat deze vanwege de grootte van de steekproef betrouwbaarder is.

Investering

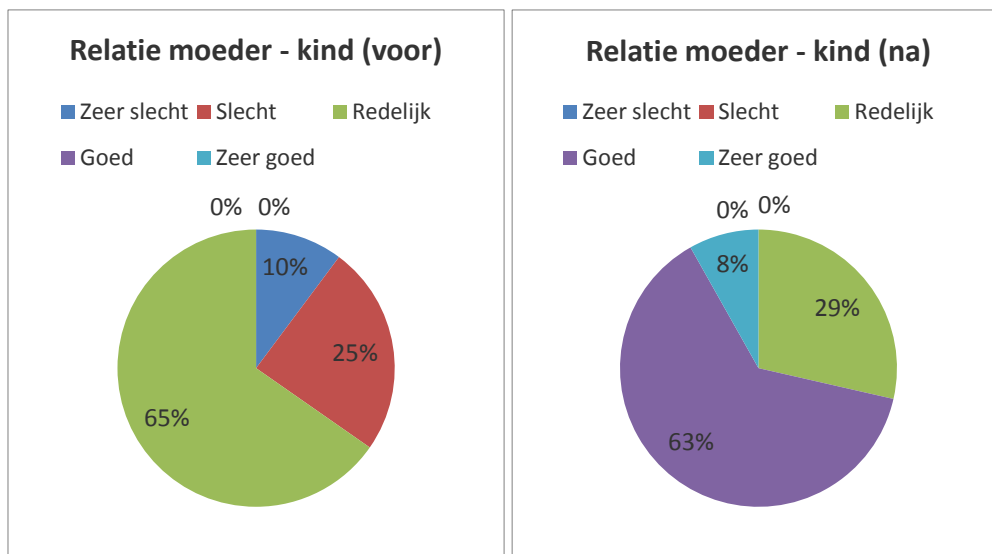
De moeders investeren in tijd omdat zij deelnemen aan het nazorgtraject. Deze uren zijn niet gekwantificeerd omdat ze geen economische waarde vertegenwoordigen. De waarde van deze uren als zij niet zouden deelnemen aan het traject (*opportunity costs*) is naar verwachting € 0,-.

Opbrengsten

Verbetering relatie moeder en kind(eren)

Bij 69% van de gezinnen (88 gezinnen) is de relatie tussen de moeder en haar kind(eren) verbeterd. Hiervan had 35% van de moeders een slechte tot zeer slechte relatie met haar kind(eren) en 65% een redelijke relatie met haar kind(eren) bij de start van het traject. Na afloop van het traject had 29% van de moeders een redelijke relatie met haar kind(eren), 63% een goede relatie en 8% een zeer goede relatie met haar kind(eren).

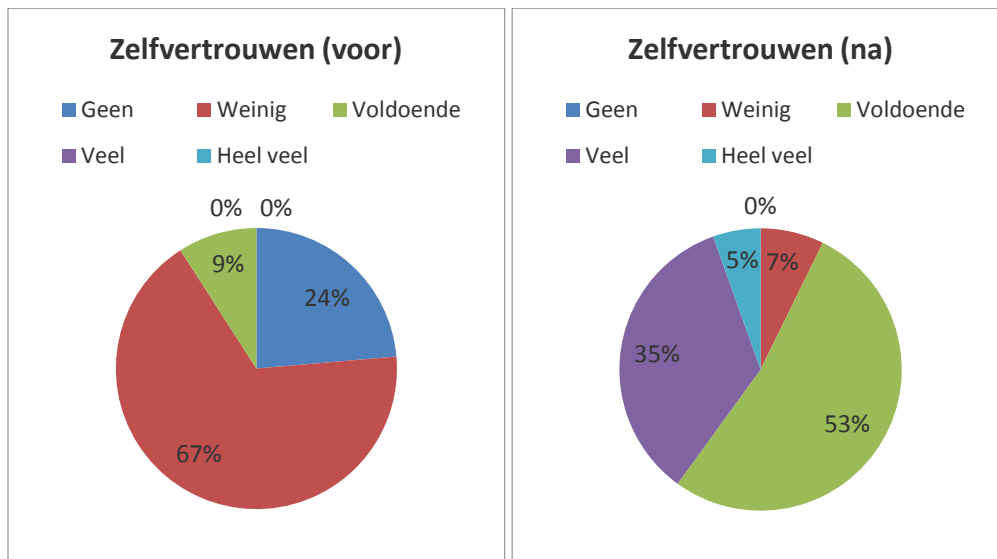
De impact van GIB is ingeschat op 48%.

Meer zelfvertrouwen

Bij 78% van de gezinnen (100 gezinnen) heeft de moeder meer zelfvertrouwen gekregen. Hiervan had 24% van de moeders geen zelfvertrouwen, 67% weinig zelfvertrouwen en 9% voldoende zelfvertrouwen. Na afloop van het traject had 53% voldoende zelfvertrouwen, 35% veel zelfvertrouwen en 6% heel veel zelfvertrouwen.

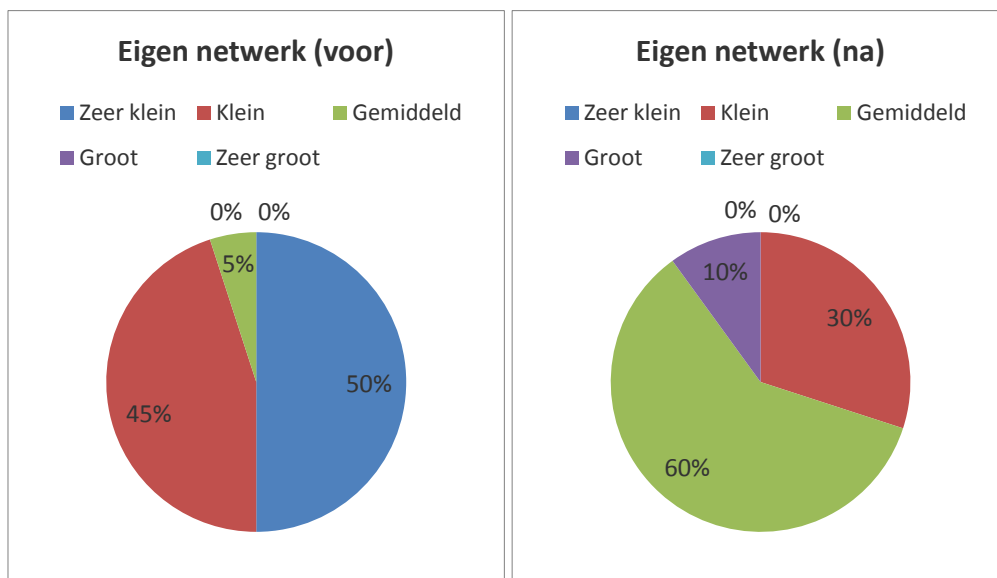
De impact van GIB is ingeschat op 35%.

Vergroten eigen netwerk

Bij 29% van de gezinnen (37 gezinnen) is het informele netwerk van de moeder vergroot. Hiervan had 95% van de moeders klein tot zeer klein sociaal netwerk 5% een gemiddeld netwerk bij de start van het traject. Na afloop van het traject had 30% van de moeders een klein sociaal netwerk, 60% een gemiddeld netwerk en 10% een groot netwerk.

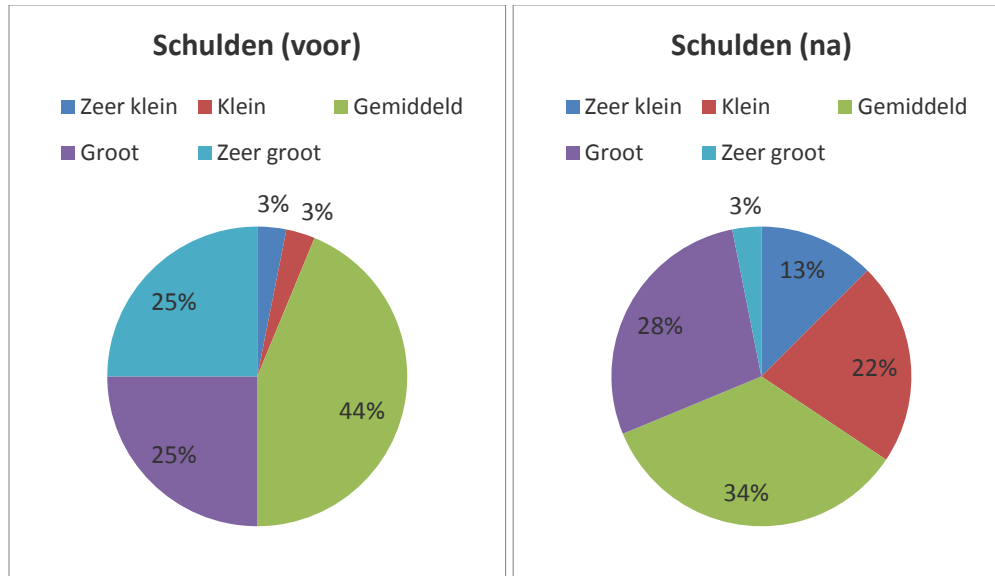
De impact van GIB is ingeschat op 58%.

Inzichtelijk maken en stabiliseren van schulden

Volgens de WODC Factsheet (2011) heeft ongeveer driekwart van de volwassen gedetineerden (25 jaar en ouder) schulden met een gemiddelde schuld tussen de € 10.000,- en € 20.000,-. De hoogte van de gemiddelde schulden wordt steeds hoger, naarmate de leeftijdsgroep ouder wordt. Tweederde van de gedetineerden heeft schulden bij het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB). Daarnaast hebben volwassen gedetineerden vaak een schuld met betrekking tot hun woonsituatie of een achterstand met het betalen van hun gas, water en licht. Ook hebben volwassen gedetineerden vaak schulden bij een zorgverzekeraar (25%).

Uit een interne analyse van GIB blijkt dat in 2012 86% van de moeders na detentie schuldenproblematiek had. Bij 46% van de gezinnen (59 gezinnen) zijn de schulden inzichtelijk gemaakt en/ of gestabiliseerd. Hiervan had 50% van de moeders grote tot zeer grote schulden, 44% gemiddelde schulden en 6 % kleine tot zeer kleine schulden bij de start van het traject. Na afloop van het traject had 31% grote tot zeer grote schulden, 34% gemiddelde schulden en 34% kleine tot zeer kleine schulden.

Het inzichtelijk maken en/ of stabiliseren van de schulden heeft bij 42% van de gezinnen (54 gezinnen) geleid tot extra inkomsten (gemiddeld € 9.503,- per gezin) door het gebruik van lokale voorzieningen. Hierbij maken sommige gezinnen van meerdere lokale voorzieningen gebruik. Daarnaast heeft het bij 34% van de gezinnen (44 gezinnen) geleid tot kostenbesparingen (gemiddeld € 2.323,- per gezin) door het voorkomen van extra schulden/ incassokosten. De impact van GIB is ingeschat op 43%.

Gebruik lokale voorzieningen

De volgende tabel laat zien welk deel van het totaal aantal gezinnen (128 totaal) gedurende het traject extra gebruik heeft gemaakt van lokale voorzieningen, wat de gemiddelde opbrengst per voorziening per persoon is en wat de totale waarde per voorziening is. De overige kosten bestaan onder andere uit de voedselbank en het noodfonds.

Lokale voorziening	% gezinnen geholpen	Gemiddelde opbrengst per gezin	Totale waarde
Bijzondere bijstand	23%	€ 197,20	€ 25.241,24
Schuldhulpverlening	34%	€ 2.704,24	€ 346.142,65
Huurtoeslag	14%	€ 204,24	€ 26.142,65
Zorgtoeslag	11%	€ 159,72	€ 20.443,94
Toeslag kinderen	14%	€ 157,76	€ 20.193,35
Overig	7%	€ 585,92	€ 74.997,18
Totaal		€ 4.009,07	€ 513.161,01

De gemiddelde extra opbrengst voor het gebruik van lokale voorzieningen is € 4.009,- per gezin per jaar. De totale opbrengst voor 128 gezinnen komt dan neer op een bedrag van € 513.161,- per jaar. Rekening houdend met een impact van 43% komt de totale waarde voor dit effect neer op **€ 220.659,- per jaar** (128 x € 4.009,- x 0,43).

De volgende tabel laat zien voor welk deel van het totaal aantal gezinnen (128 totaal) gedurende het traject extra schulden zijn voorkomen, wat de gemiddelde opbrengst per gezin per schuldenpost is en wat de totale waarde per schuldenpost is.

Voorkomen schulden	% gezinnen geholpen	Gemiddelde opbrengst per gezin	Totale waarde
Belastingdienst	24%	€ 325,35	€ 41.645,07
Postorder bedrijven	13%	€ 35,21	€ 4.507,04
Telefoonkosten	20%	€ 57,75	€ 7.391,55
Kinderopvang	7%	€ 35,21	€ 4.507,04
Huurschulden	20%	€ 126,76	€ 16.225,35
Overig	8%	€ 218,31	€ 27.943,66
Totaal		€ 798,59	€ 102.219,72

De gemiddelde extra opbrengst voor het gebruik van lokale voorzieningen is € 799,- per gezin per jaar. De totale opbrengst voor 128 gezinnen komt dan neer op een bedrag van € 102.220,- per jaar. Rekening houdend met een impact van 43% komt de totale waarde voor dit effect neer op **€ 43.977,- per jaar** (128 x € 799,- x 0,43).

Eerder verstrekken van uitkering/ voorschot

Bij 38% van de gezinnen (49 gezinnen) is de uitkering gemiddeld twee maanden (8,6 weken) eerder geregeld (in de vorm van een voorschot). De impact van GIB is ingeschat op 59%. De waarde van deze inkomsten is berekend aan de hand van de bijstandsnorm voor alleenstaande ouders: per 1 juli 2012 was dat € 985,81 per maand (incl. vakantietoeslag)⁶. De gemiddelde waarde per persoon voor twee maanden is € 1.971,-. De totale waarde komt neer op **€ 56.982,- per jaar** (49 x € 1.971,- x 0,59). Hoewel dit geen extra inkomsten zijn voor de moeders (zij hebben hier recht op), wordt dit bedrag als proxy gebruikt om de waarde aan te tonen van de periode dat de moeders na detentie minder lang zonder inkomen zitten.

Stijging inkomen door werk

Bij 27,5% van de gezinnen (35 gezinnen) is de moeder gestart met (vrijwilligers)werk en/ of scholing. Bij 45% (16 gezinnen) is hierdoor het inkomen gestegen met gemiddeld € 322,- per maand. De gemiddelde waarde per gezin per jaar is € 3.864,-. De impact van GIB wordt ingeschat op 44%. De totale waarde komt neer op **€ 27.203,- per jaar** (16 x € 3.864,- x 0,44).

5.2 Vrijwilligers (moedermaatjes)

Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat GIB impact heeft op het vergroten van de persoonlijke groei en op de erkenning van de vrijwilligers door ontmoeting met gelijkgestemden. Dit laatste effect is een beleefde waarde en vooralsnog niet gewaardeerd.

⁶ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/06/22/bijstandsuitkeringen-ioaw-en-ioaz-per-1-juli-2012.html>

Investering

De vrijwilligers leveren per jaar een tijdsinvestering in de vorm van:

- deelname basisopleiding van 8 dagdelen (32 uur)
- deelname 2 themadagen per jaar (16 uur)
- deelname 6 regionale terugkombijeenkomsten (24 uur)
- deelname coaching sessies 1 uur per maand (12 uur)
- ondersteuning nazorg (huisbezoek, telefoongesprekken, reistijd, instanties, etc.) gemiddeld 4 uur per week (x 40 weken = 160 uur)

De tijdsinvestering bedraagt gemiddeld 244 uur per vrijwilliger per jaar. De tijdsinvestering die de vrijwilligers steken in de ondersteuning van de gezinnen is in totaal 20.480 uur (160 uur x 128 vrijwilligers). Deze uren vertegenwoordigen een economische waarde. Om deze waarde inzichtelijk te maken is een inschatting gemaakt van de investeringswaarde; de kosten van vergelijkbaar beroepsmatig werk. GIB gaat hierbij uit van sociaal pedagogisch werk. Het salaris van een sociaal pedagogisch hulpverlener ligt tussen de € 1.850,- en € 2.940,- per maand, wat neerkomt op gemiddeld € 2.395,- per maand en € 28.740,- per jaar⁷ (ter vergelijking: het salaris van een coördinator van GIB bedraagt € 2.580,- per maand). Er vanuit gaande dat 1 fte 1.872 uur per jaar is (gebaseerd op een werkweek van 36 uur), bedraagt de totale vrijwilligersinzet ongeveer 11 fte (20.480 / 1.872 uur). Dat komt neer op een totale investeringswaarde van **€ 316.140,-** per jaar.

Uit de focusgroep blijkt dat de vrijwilligers naast de tijdsinvestering een materiële investering van gemiddeld € 135,- per jaar (variërend tussen € 0,- en €300,-) hebben. Dit kan bestaan uit het doneren van een fiets, eten, kleding, cadeaus voor de kinderen, etc. Daarnaast worden telefoonkosten en parkeergeld meestal niet gedeclareerd. De vrijwilligers geven de moeders geen geld. De materiële investering vertegenwoordigt een totale waarde van **€ 17.280,-** per jaar (€ 135,- x 128 vrijwilligers).

Opbrengsten

Persoonlijke groei

Het leeraspect voor de vrijwilligers door de training en coaching die zij krijgen vanuit GIB en de ervaring die zij opdoen tijdens het traject, is gewaardeerd aan de hand van een opleiding tot coach voor ex-gedetineerden (De Langhenkel Groep). De cursus beslaat 10,5 dag en kost € 4.450,- per persoon (ter vergelijking: een vijfdaagse cursus “Coördinator Nazorg Ex-gedetineerden” van het Studiecentrum Bedrijf en Overheid bedraagt € 3.499,- per persoon). Aangezien bijna alle vrijwilligers ook nog ander vrijwilligerswerk verrichten, gaan we er vanuit dat zij ook een deel van hun persoonlijke groei elders ontwikkelen. De impact schatten wij daarom in op 50%. Dit is niet geverifieerd bij de vrijwilligers. De totale waarde van dit effect komt neer op **€ 284.800,- per jaar** (€ 4.450,- x 128 x 0,50).

5.3 Gemeenten

Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat GIB impact heeft op de stabilisatie van de verschillende leefgebieden. Dat uit zich onder ander in het voorkomen van maatschappelijke opvang, voorkomen van huisuitzettingen en een lager beroep op de eerstelijnszorg. Deze effecten zijn gekoppeld aan de leefgebieden.

---

⁷ www.nationaleberoepengids.nl

Investing

In 2012 zijn in totaal 128 gezinnen begeleid in een nazorgtraject van GIB. De financiering heeft plaatsgevonden vanuit de gemeente Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Almere, Den Bosch, Eindhoven en Venlo. De kosten per traject bedragen € 4.325,84 (voornamelijk personeelskosten) met een doorlooptijd van 1 jaar. De totale investering voor deze trajecten vanuit gemeenten bedraagt **€ 553.707,-⁸**. Gemeenten hebben naast hun financiële investering ook nog een tijdsinvestering voor het toekennen van de subsidie, en het monitoren en evalueren van de resultaten. De waarde van deze tijdsinvestering is niet meegenomen in de analyse, immers behoren de taken tot hun reguliere werkzaamheden en betreft het geen extra werk.

De inzet van (goed opgeleide) vrijwilligers in de nazorgtrajecten is goedkoper dan wanneer hiervoor beroepskrachten ingezet zouden worden. Momenteel bestaat een nazorgtraject uit 160 begeleidingsuren vanuit vrijwilligers en 52 begeleidingsuren vanuit beroepskrachten (coördinatoren). Dat zijn in totaal 212 effectieve begeleidingsuren per traject (duur 1 jaar). De kostprijs per effectief begeleidingsuur bedraagt momenteel € 20,40 (€ 4.326,- / 212 uur). Een beroepskracht van GIB kost per fte (exclusief vrijwilligerskosten) € 95.896,- op basis van 1.300 effectieve begeleidingsuren per fte beroepskracht per jaar⁹. Wanneer alle begeleidingsuren door een beroepskracht uitgevoerd zouden worden bedraagt het tarief per effectief begeleidingsuur € 73,77 (€ 95.896,- / 1.300 uur). Dit zou als opbrengst (kostenbesparing) voor de gemeenten meegenomen kunnen worden. In deze analyse is daar niet voor gekozen omdat de genoemde effecten gebaseerd zijn op het werken met vrijwilligers en het geen reële situatie is dat gemeenten dit traject bij GIB zouden inkopen op basis van het werken met enkel beroepskrachten. Helder is echter wel, dat vrijwilligers voor hetzelfde geld meer uren ondersteuning kunnen bieden.

Opbrengsten

Voorkomen maatschappelijke opvang (huisvesting)

Ex-gedetineerden die geen eigen huisvesting hebben als ze vrijkomen en geen beroep kunnen doen op hun familie, vrienden of ander sociaal netwerk, zijn voor onderdak na detentie vaak aangewezen op maatschappelijke opvangvoorzieningen. Uit eerder onderzoek onder mannelijke gedetineerden in Huizen van Bewaring en (half) open gevangnissen, blijkt dat ruim de helft aangeeft behoefte te hebben aan hulp bij het vinden van huisvesting (Van den Braak et al., 2003). 70% van hen geeft aan die hulp niet te krijgen. Volgens schattingen van de professionals heeft 20 – 50% van de gedetineerden geen onderdak als ze vrijkomen. Voor ex-gedetineerde vrouwen zijn geen aparte opvangvoorzieningen. Het Tussenfasehuis in Amsterdam voor ex-gedetineerde vrouwen is vanaf 2013 gesloten. Zij kunnen nu alleen nog terecht in (gemengde opvang) in Exodus.

Bij 39% van de gezinnen (50 gezinnen) is de huisvesting (sneller) geregeld. Hiervan zou 31% (16 gezinnen) zonder ondersteuning van GIB gemiddeld 15 maanden langer afhankelijk zijn van maatschappelijke opvang en 42% (21 gezinnen) van het eigen netwerk. De impact van GIB is ingeschat op 51%. Voor de gemeente levert dat een kostenbesparing op.

---

⁸ Een deel van deze financiering (€ 238.223,-) heeft plaatsgevonden in 2011 (trajecten met een doorloop in 2012) en een deel van deze financiering (€ 315.484,-) heeft plaatsgevonden in 2012 (trajecten die in 2012 zijn gestart, waarvan een aantal doorlopen in 2013). In het totaalbedrag zijn tevens de zeven trajecten opgenomen die gefinancierd zijn vanuit het Anton Jurgens Fonds in de kleinere gemeenten.

⁹ Begroting Gezin in Balans 2012.

De *categorale opvang* voor ex-gedetineerden wordt uitgevoerd door zes organisaties: Exodus, Leger des Heils, Moria, Door, De Ontmoeting en Stoel. De *Maatschappelijke Opvang* wordt onder andere door crisisopvang en dak- en thuislozen voorzieningen vormgegeven. Per jaar maken naar schatting 350 tot 1.250 ex-gedetineerden gebruik van de maatschappelijke opvang, dit is exclusief nachtopvang/ passantenverblijven (Braak et. al., 2003). De verblijfskosten voor de crisisopvang variëren. Crisisopvang Amersfoort hanteert een bedrag van € 16,- per dag (inclusief maaltijden) voor volwassenen en € 3,- of € 4,- per kind. Voor een moeder met gemiddeld twee kinderen komt dat neer op een bedrag van € 23,- per dag en € 700,- per maand. Uitgaande van gemiddeld 15 maanden komt dat neer op een waarde van € 10.500,- per gezin en een totale waarde van **€ 85.680,- per jaar** (16 x € 10.500,- x 0,51).

Voorkomen huisuitzettingen (financiën/ huisvesting)

Bij 46% van de gezinnen (59 gezinnen) zijn de schulden inzichtelijk gemaakt en/ of gestabiliseerd. Hiervan is bij 38% (22 gezinnen) een huisuitzetting voorkomen. De impact van GIB is ingeschat op 43%. Volgens de Nederlandse Woonbond kost een uitzetting € 5.000,- tot € 10.000,- (gemiddeld € 7.500,-). De totale waarde komt neer op **€ 70.950,- per jaar** (22 x € 7.500,- x 0,43). Deze waarde komt terecht bij woningcorporaties. Deze stakeholder dient dus meegenomen te worden in de analyse. Vooralnog wordt de waarde toegekend aan de gemeenten.

Het inzichtelijk maken en/ of stabiliseren van de schulden heeft bij ruim 90% (54 gezinnen) geleid tot extra inkomsten in de vorm van lokale voorzieningen en bij 75% (44 gezinnen) ter waarde van € 227.904,- per jaar (zie berekening bij gezinnen). De verwachting is dat de gemeente dit niet beschouwd als een negatief effect omdat deze gezinnen recht hebben op inkomen na detentie en de gemeente hiermee dus zijn verantwoordelijkheden nakomt. Daarnaast heeft het geleid tot het voorkomen van extra schulden / incassokosten voor de gezinnen ter waarde van € 44.708,- per jaar.

Minder uitkeringen (werk en inkomen)

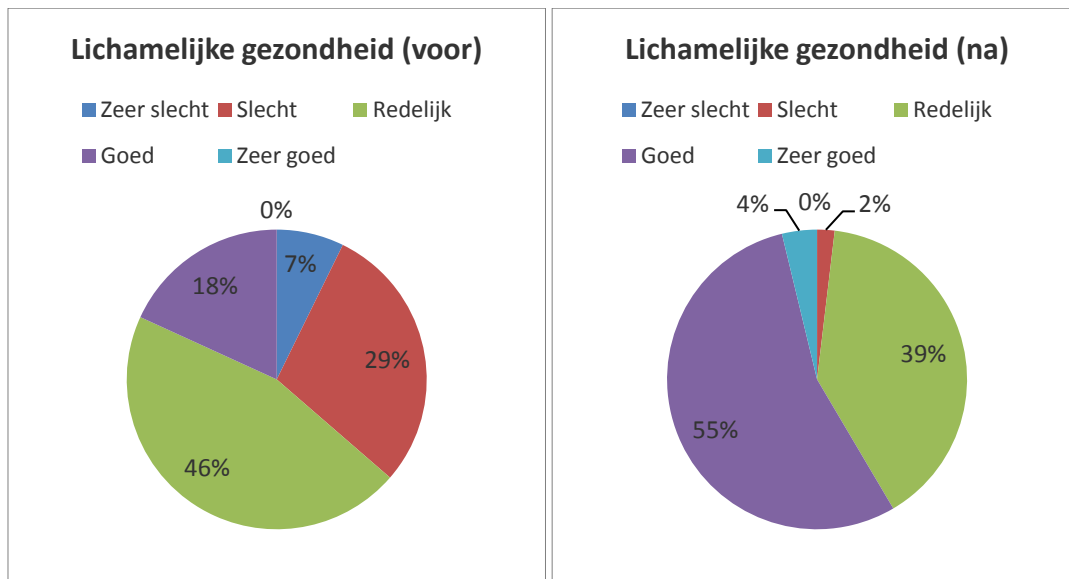
Bij 27,5% van de gezinnen (35 gezinnen) is de moeder gestart met (vrijwilligers)werk en/ of scholing. Hiervan is 20% (7 moeders) geheel onafhankelijk en 15% (5 moeders) gedeeltelijk onafhankelijk geworden van de uitkering (schatting 50%). De impact van GIB wordt ingeschat op 44%. De bijstandsnorm voor alleenstaande ouders per 1 juli 2012 was € 985,81 per maand (incl. vakantietoeslag)¹⁰. De gemiddelde waarde per persoon per jaar is € 11.830,-. De totale waarde komt neer op € 36.436,- (7 x € 11.830,- x 0,44) + € 52.052,- (5 x € 23.660,- x 0,44) = **€ 88.488,- per jaar**.

Minder beroep eerstelijnszorg (zorg)

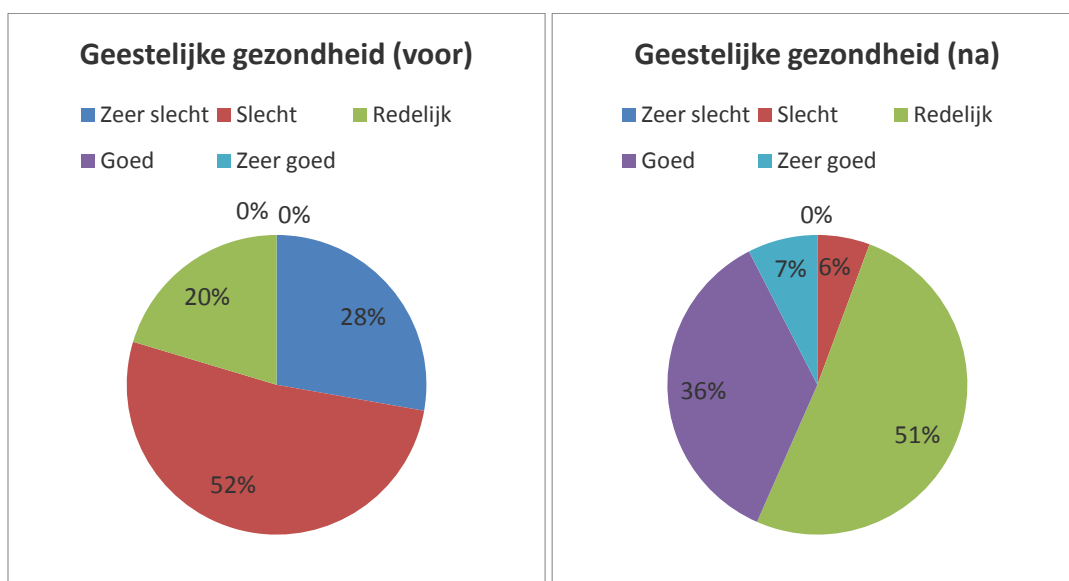
Bij 80% van de gezinnen (102 gezinnen) is de lichamelijke en/of geestelijke gezondheid van de moeder gedurende het traject verbeterd. De impact van GIB wordt ingeschat op 42%. Daarnaast hebben andere zorginstellingen impact gehad op de gezondheid van de moeder. Gedurende het traject was 30% van de moeders in contact met een GGZ instelling, 44% met maatschappelijk werk en 3% met een instelling voor verslavingszorg.

Hiervan had 26% van de moeders een slechte tot zeer slechte lichamelijke gezondheid, 46% een redelijke gezondheid en 18% een goede lichamelijke gezondheid bij de start van het traject. Na afloop van het traject had slechts 2% een slechte lichamelijke gezondheid, 39% een redelijke gezondheid, 55% een goede gezondheid en 4% een zeer goede lichamelijke gezondheid.

¹⁰ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/06/22/bijstandsuitkeringen-ioaw-en-ioaz-per-1-juli-2012.html>

Bij de start van het traject had 80% van de moeders een slechte tot zeer slechte geestelijke gezondheid en 20% een redelijke gezondheid. Na afloop van het traject had slechts 6% een slechte geestelijke gezondheid, 51% een redelijke gezondheid, 36% een goede gezondheid en 7% een zeer goede geestelijke gezondheid.

Hiervan doet 42% (43 moeders) gemiddeld 70 uur minder beroep op professionele hulpverlening (met name GGZ). De impact van GIB wordt ingeschat op 59%. Het marktconforme tarief voor een eerstelijnspsycholoog is € 80,- (2013)¹¹. De gemiddelde waarde per persoon is € 5.600,- en de totale waarde komt neer op **€ 124.072,- per jaar** (43 x € 5.600,- x 0,59).

¹¹ <http://www.cz.nl/zorgaanbieder/ggz/eerstelijns-gz-psycholoog/tarieven>

5.4 Jeugdzorg

Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat GIB impact heeft op de relatie tussen de ex-gedetineerde moeders en instanties, de beslissing rondom de kinderen en de uitvoering van eigen taken en werkzaamheden. Daarnaast heeft GIB impact op het verminderen van de problematiek bij kinderen (onder andere door het verbeteren van opvoedvaardigheden). Het verbeteren van de relatie is een beleefde waarde en vooralsnog niet gewaardeerd. Uit de enquête blijkt dat Jeugdzorg bij 61% van de gezinnen (78 gezinnen) betrokken was.

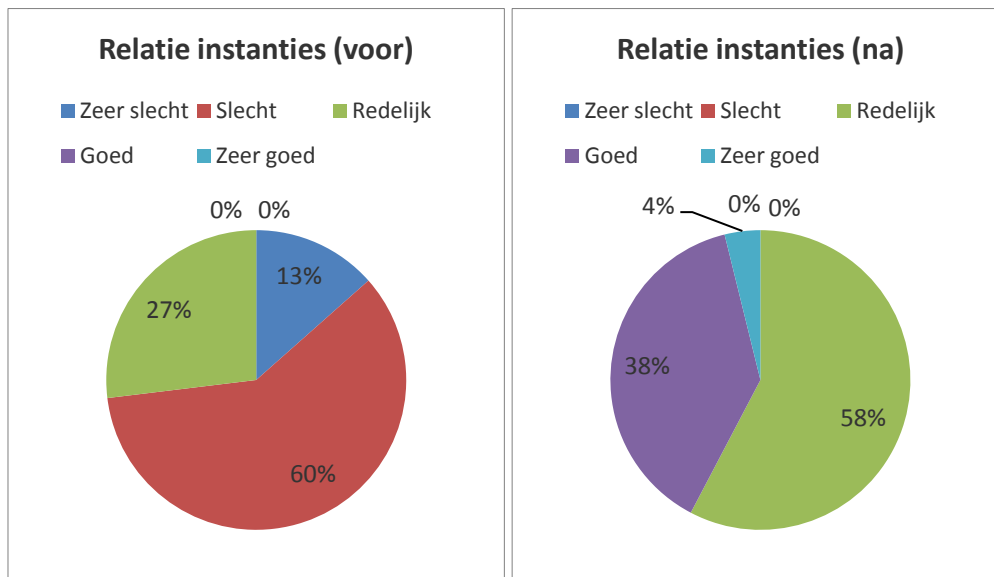
Investering

Gezinsvoogden onderhouden in meer of mindere mate contact met de coördinator en/of het moedermaatje. Zij beschouwen dit niet als een extra tijdsinvestering, maar als onderdeel van hun werk.

Opbrengsten

Verbetering relatie

Bij 75% van de gezinnen (96 gezinnen) is de relatie tussen de moeder en betrokken instanties (waaronder Jeugdzorg) verbeterd. Hiervan had 73% van de moeders een slechte tot zeer slechte relatie en 27% een redelijke relatie met instanties bij de start van het traject. Na afloop van het traject had 58% een redelijke relatie met instanties, 38% een goede relatie en 4% een zeer goede relatie met instanties. Zonder GIB zou 50% van de moeders afhaken bij de instanties en 39% een (zeer) slechte relatie behouden met de instanties.

Voor Jeugdzorg heeft deze verbetering bij 14% van de betrokken kinderen (34 kinderen) geleid tot het sneller beëindigen van de onder toezichtstelling, bij 18% (44 kinderen) tot een snellere thuisplaatsing van het kind uit een pleeggezin, bij 13% (32 kinderen) tot het voorkomen van een uithuisplaatsing en bij 30% (74 kinderen) tot een betere omgangsregeling. Dat levert de volgende kostenbesparingen op:

Snellere beëindiging ondertoezichtstelling (OTS)

Volgens het Ministerie van Justitie bedragen de kosten van een ondertoezicht stelling in het eerste jaar € 7.757,- en daaropvolgende jaren € 6.557,- (Ernst & Young, 2012). De gemiddelde duur van een ondertoezichtstelling is 2,9 maanden (2012). De gemiddelde kosten voor een ondertoezichtstelling bedragen € 19.232,- / 33 maanden = € 583,- per maand. Uit de enquête blijkt dat voor 34 kinderen de ondertoezichtstelling gemiddeld 8 maanden sneller is beëindigd. De gemiddelde waarde per persoon is € 4.664,-. De impact van GIB is ingeschat op 52%. De totale waarde komt neer op **€ 82.460,- per jaar** (34 x € 4.664,- x 0,52).

Snellere thuisplaatsing kinderen

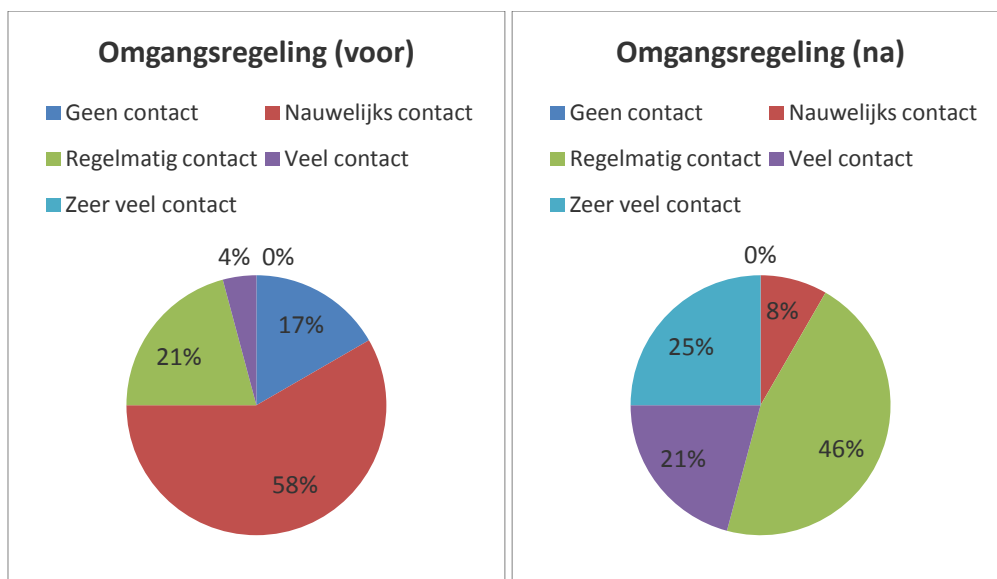
Volgens de Rijksoverheid (2013) is de pleegvergoeding € 519,- per maand en € 6.192 per jaar. De gemiddelde duur van voogdij is 5,3 jaar. Uit de enquête blijkt dat 44 kinderen gemiddeld 11 maanden eerder thuisgeplaatst kunnen worden. De gemiddelde waarde per persoon is € 5.676,-. De impact van GIB is ingeschat op 39%. De totale waarde komt neer op **€ 97.400,- per jaar** (44 x € 5.676,- x 0,39).

Voorkomen uithuisplaatsing

Volgens het Ministerie van Justitie zijn de kosten die gemoeid gaan met een uithuisplaatsing (onder voogdijstelling) € 3.871 per jaar (Ernst & Young, 2012). Daarbij komen de kosten voor pleegzorg (€ 6.192,- per jaar). Uit de enquête blijkt dat voor 32 kinderen een uithuisplaatsing is voorkomen. De impact van GIB is ingeschat op 54%. De gemiddelde waarde per persoon komt neer op € 10.063,- en de totale waarde op **€ 173.889,- per jaar** (32 x € 10.063,- x 0,54).

Betere omgangsregeling

Uit de enquête blijkt dat 35% van de moeders (45 moeders) een betere formele omgangsregeling (Jeugdzorg) heeft met haar kind (in totaal 74 kinderen). Hiervan had 75% niet of nauwelijks contact en met haar kind(eren) en 25% regelmatig tot veel contact bij de start van het traject. Na afloop van het traject had slechts 8% nauwelijks contact met haar kind(eren), 46% regelmatig contact en 46% veel tot zeer veel contact.

Hieruit blijkt een duidelijke verbetering van de formele omgang tussen moeder en kind. De impact van GIB is ingeschat op 51%. Voor Jeugdzorg is hieraan geen directe kostenbesparing gebonden. Het is wel één van de doelen die zij nastreven. Verwacht wordt dat de waarde van dit effect deels wordt opgevangen in de tijdsbesparing omdat gezinsvoogden een minder controlerende rol hoeven aan te nemen.

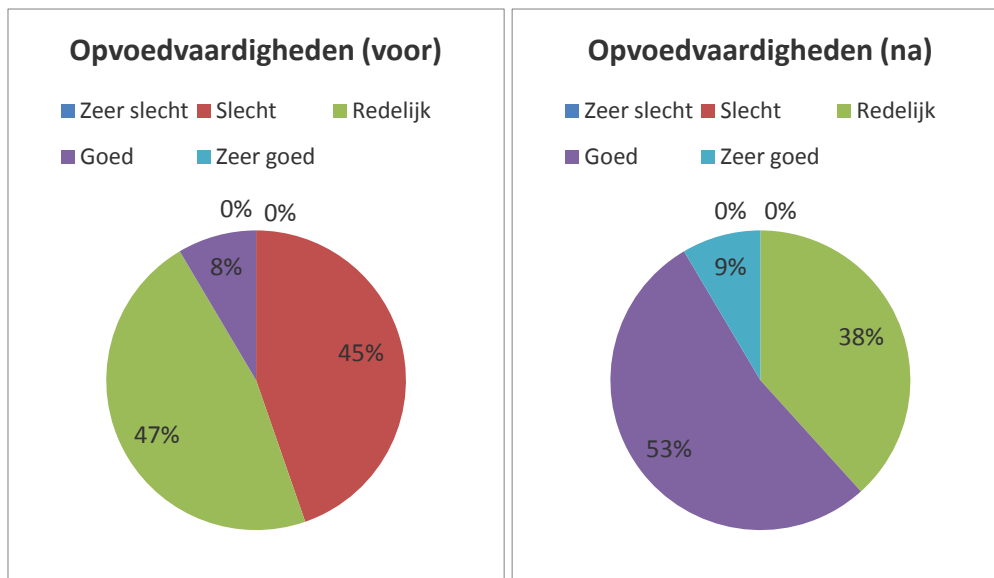
Tijdsbesparing gezinsvoogden

Bij 61% van de nazorgtrajecten (87 gezinnen) is Jeugdzorg betrokken. Uit de interviews met de gezinsvoogden blijkt een gemiddelde tijdsbesparing van 44 uur per gezin per jaar (afname huisbezoeken, kindbezoeken en begeleidingsgesprekken). Deze is direct aan GIB toe te schrijven. Volgens de Stichting Bureaus Jeugdzorg Haaglanden/Zuid-Holland (afdeling HR) is het een realistische inschatting om het uurtarief (kostprijs voor Jeugdzorg) van een gezinsvoogd op € 80,- euro te bepalen. Op basis hiervan bedraagt de gemiddelde waarde voor een gezinsvoogd per gezin per jaar € 3.520,-. Er vanuit gaande dat deze tijdsbesparing enkel plaatsvindt wanneer de relatie tussen de moeder en gezinsvoogd verbeterd is, geldt dit effect voor 75% van de gezinnen die bij Jeugdzorg betrokken zijn (65 gezinnen). De totale waarde van de tijdsbesparing voor gezinsvoogden komt dan neer op **€ 228.800,- per jaar**.

Verbetering opvoedvaardigheden

Bij 67% van de gezinnen (86 gezinnen) zijn de opvoedvaardigheden van de moeder verbeterd. Hiervan had 45% van de moeders slechte opvoedvaardigheden, 47% redelijke opvoedvaardigheden en 8% goede opvoedvaardigheden bij de start van het traject. Na afloop van het traject had 38% van de moeders redelijke opvoedvaardigheden, 53% goede opvoedvaardigheden en 9% zeer goede opvoedvaardigheden.

De impact van GIB is ingeschat op 53%.

Bij 11% van de gezinnen (14 gezinnen) was opvoedondersteuning betrokken. De normkostprijs Jeugdhulp Thuis is € 120,- per uur (ambulante hulpverlening)¹². Uit de interviews met gezinsvoogden is niet gebleken dat de opvoedondersteuning vanuit GIB als alternatief dient voor professionele

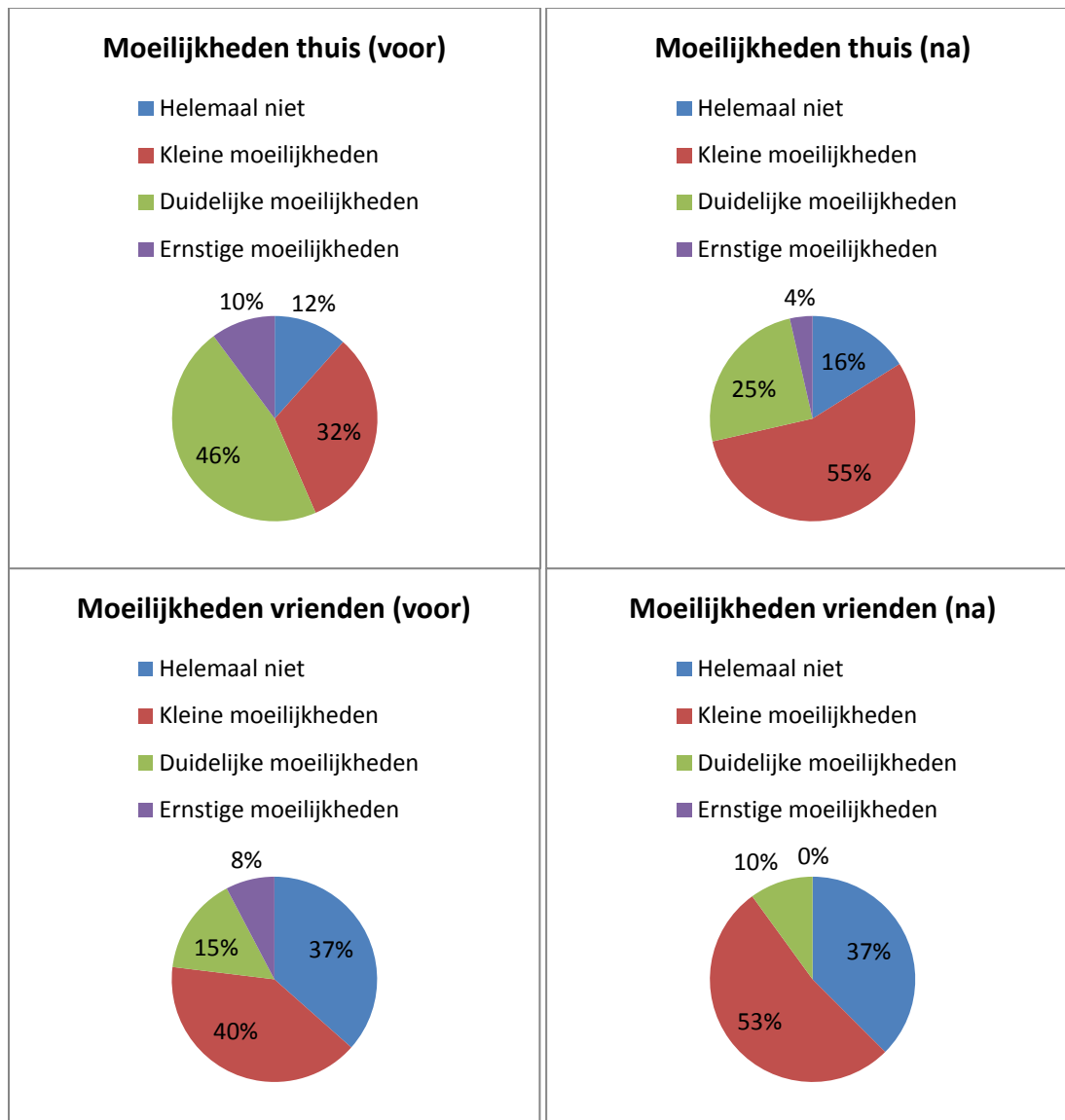
¹² http://www.nji.nl/publicaties/Normprijzen_jeugd_opvoedhulp_Brabant.pdf

opvoedondersteuning. Zij verwachten wel dat bij goede onderlinge afstemming, de professionele opvoedondersteuning efficiënter en effectiever kan zijn. Hierbij zijn nog geen aannames gedaan over hoeveel uren de professionele opvoedondersteuning minder ingezet zou kunnen worden.

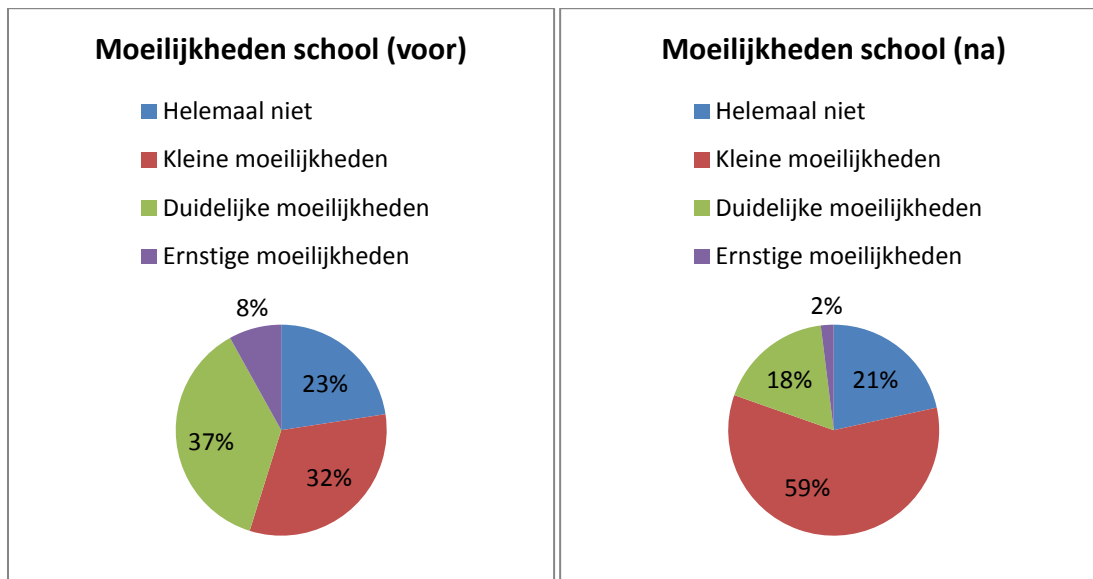
Vermindering problematiek kinderen

Uit de enquête blijkt dat 68% van de kinderen (167 kinderen) bij de start van het traject thuis, in de omgang met vrienden en/ of op school moeilijkheden ervaart. Bij 102 kinderen zijn deze moeilijkheden gedurende het traject verminderd. De impact van GIB is ingeschat op 48%.

Hiervan had bij de start van het traject 56% van de kinderen duidelijke tot ernstige moeilijkheden thuis en na afloop van het traject 29% (daling 27%). Daarnaast had bij de start van het traject 23% van de kinderen duidelijke tot ernstige moeilijkheden in de omgang met vrienden en na afloop van het traject 10% (daling 13%). Tot slot had bij de start van het traject 45% van de kinderen duidelijke tot ernstige moeilijkheden op school en na afloop van het traject 20% (daling 25%). De moeilijkheden zijn dus het meest heftig in de thuissituatie. Zowel in de thuissituatie als in de schoolsituatie van de kinderen vindt ongeveer een kwart verbetering plaats.

Bovengenoemde effecten zijn niet geverifieerd bij de kinderen zelf en vooralsnog niet gewaardeerd. Op basis van de kwalitatieve analyse is de verwachting dat de waarde van deze effecten deels wordt opgevangen in de verbeterde opvoedvaardigheden en deels in de tijdsbesparing van gezinsvoogden, omdat zij zelf minder vaak in het gezin aanwezig hoeven te zijn.

5.5 Ministerie van Justitie

Minder recidive ex-gedetineerde moeders

Bij 61% van de moeders (78 moeders) is de verwachting dat het recidiverisico gedurende het traject met 17% is gedaald (van 41% naar 24%). De impact van GIB wordt ingeschat op 52%. Een plaats in het reguliere gevangeniswezen voor volwassenen kost € 179,- per dag (Groot, I., Hoop T. de, Houkes, A. & Sikkel, D., 2007). De gemiddelde detentieduur van vrouwen is 79 dagen. De gemiddelde waarde per persoon is € 14.141,-. De totale waarde komt neer op **€ 97.505,- per jaar** (78 x € 14.141,- x 0,52 x 0,17).

Minder criminaliteit kinderen

Daarnaast loopt 28% van de kinderen (69 kinderen) een verhoogd risico om op jonge leeftijd (licht) crimineel gedrag te vertonen. Bij 32 kinderen is de verwachting dat dit risico gedurende het traject is gedaald met 6% (van 36% naar 30%). De impact van GIB wordt ingeschat op 48%. Omdat onvoldoende informatie beschikbaar is over het type crimineel gedrag en de uiteindelijk verwachte impact van GIB minimaal is, wordt hieraan op dit moment (nog) geen waarde toegekend.

6. Maatschappelijk rendement

Op basis van de gegevens uit het onderzoek is het maatschappelijk rendement berekend van het programma Moedermaatjes voor de periode van 1 jaar (2012).

6.1 SROI ratio

De SROI ratio kan worden gedefinieerd als het verhoudingsgetal tussen de sociale en economische nettowinst en het geïnvesteerd vermogen. Geld is hier slechts een algemeen geaccepteerde eenheid voor het meetbaar maken van waarde. Hieronder volgt een overzicht van de investeringen en opbrengsten per stakeholder op basis waarvan de SROI ratio is berekend.

Stakeholder	Effect/ indicator	Investing	Opbrengst
Gezinnen	lokale voorzieningen		220.659
	voorkomen schulden		43.977
	stijging inkomen		56.982
	voorschot uitkering		27.203
			348.821
Vrijwilligers	tijd	316.140	
	materiaal	17.280	
	persoonlijke groei		284.800
		333.420	284.800
Jeugdzorg	sneller beëindigen OTS		82.460
	snellere thuisplaatsing		97.400
	voorkomen uithuisplaatsing		173.889
	tijdsbesparing		228.800
			582.549
Gemeenten	financieel	553.707 ¹³	
	voorkomen opvang		85.680
	voorkomen huisuitzettingen		70.950
	minder uitkeringen		88.488
	minder beroep zorg		124.072
		553.707	369.190
Min. Justitie	minder recidive		97.505
Totaal		887.127	1.618.139¹⁴
Ratio			1,824022291

¹³ Zeven trajecten zijn in 2012 gefinancierd vanuit het Anton Jurgens Fonds (AJF) ter waarde van € 30.281,-.

¹⁴ In de totale opbrengsten is rekening gehouden met een discontopercentage van 4% voor het actualiseren van de toekomstige waarde.

Op basis van bovenstaande getallen komt de ratio neer op 1,82. Dit betekent dat iedere geïnvesteerde euro in het programma, de maatschappij € 1,82 oplevert. Hierin zijn een aantal effecten nog niet in de waardering opgenomen. Naar verwachting ligt de ratio nog iets hoger wanneer ook deze (beleefde) waarden worden meegenomen (zie niet gekwantificeerde resultaten).

De meest waardevolle effecten (*value drivers*) zijn:

- Tijdsbesparing Jeugdzorg
- Gebruik lokale voorzieningen
- Persoonlijke groei vrijwilligers
- Voorkomen uithuisplaatsing
- Minder beroep eerstelijnszorg
- Minder recidive

De ratio is een momentopname gebaseerd op de informatie die in het onderzoek is weergegeven. Op zichzelf staand zegt de ratio niet zoveel. Het is essentieel om de onderbouwingen en aannames die hieraan ten grondslag liggen helder te communiceren. De analyse kan gebruikt worden om de resultaten van het programma op een consistente wijze te meten en te monitoren, waarbij de huidige analyse (inclusief de ratio) als *baseline* dient. Gevoelige parameters die de ratio beïnvloeden zijn: de duur van het effect (in deze analyse 1 jaar), het impactpercentage van GIB (in deze analyse gemiddeld 50%) en de omvang (aantal personen voor wie het effect van toepassing is). Het is mogelijk om op basis hiervan een gevoeligheidsanalyse uit te voeren.

6.2 Niet gekwantificeerde resultaten

Niet alle effecten die in deze analyse naar voren zijn gekomen, zijn gekwantificeerd. Voor deze effecten is een PM-post (pro memorie post) opgenomen. Hiermee wordt aangegeven dat de waarde van deze effecten op dit moment (nog) niet kan worden ingeschat. Wel zijn dit effecten die meegenomen kunnen worden bij de afweging van het programma. Het betreft de volgende effecten:

- Vergroten eigen netwerk
- Betere relatie tussen moeder en kind
- Betere (formele) omgangsregeling kinderen
- Betere opvoedvaardigheden
- Toename effectiviteit Jeugdzorg interventies
- Vermindering criminaliteit kinderen
- Verminderen problematiek kinderen (thuis en op school)

Vanwege de scope van de analyse bleek het niet haalbaar om deze effecten te waarderen. Door het beperkte aantal interviews met gezinsvoogden en hulpverleners en het beperkte aantal GIB cliënten waarmee zij te maken hadden, is op dit moment onvoldoende informatie beschikbaar over de mate waarin GIB impact heeft op de effectiviteit van (jeugdzorg)interventies. Daarnaast is voornamelijk onvoldoende informatie naar voren gekomen over de mate waarin de verbeterde opvoedvaardigheden en de verminderde problematiek bij kinderen leidt tot een lagere inzet van (ambulante) hulpverlening. Om dit verder te onderbouwen en te waarderen dienen meer gezinsvoogden en hulpverleners betrokken te worden.

Daarnaast is de verwachting dat het vergroten van het eigen netwerk, de verbeterde relatie tussen moeder en kind, een betere omgangsregeling en betere opvoedvaardigheden ook een beleefde waarde vertegenwoordigen voor de ex-gedetineerde moeders en hun kinderen. In deze analyse zijn de beleefde waarden voornamelijk buiten beschouwing gelaten.

Om te bepalen in welke mate GIB impact heeft op het verminderen van de criminaliteit van de kinderen is een lange termijn onderzoek nodig waarbij de kinderen van de betrokken gezinnen gedurende een langere periode gevolgd worden.

7. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen weergegeven.

7.1 Conclusies

In dit (praktijk)onderzoek is het maatschappelijk rendement berekend voor het nazorgprogramma Moedermaatjes van Gezin in Balans (GIB). Hierin zijn de investeringen en opbrengsten voor de ex-gedetineerde moeders (en hun gezin), de vrijwilligers (moedermaatjes), gemeenten, Jeugdzorg en het Ministerie voor Justitie meegenomen. Op basis van de huidige waarderingen is de SROI ratio 1,82. Deze ratio laat zien dat het programma Moedermaatjes rendabel is. De opbrengsten zijn bijna twee keer zo hoog als de investeringen. Een aantal beleefde waarden zijn nog niet meegenomen (PM post). Naar verwachting zal de ratio nog iets stijgen wanneer deze effecten worden meegenomen in de berekeningen.

De reguliere nazorg van ex-gedetineerden is sinds 2004 de verantwoordelijkheid van gemeenten. Uitgangspunt is dat iedere ex-gedetineerde primair zelf verantwoordelijk is voor zijn of haar re-integratie in de maatschappij. De gemeenten bieden daarbij ondersteuning. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste ex-gedetineerde moeders zelf niet goed in staat zijn om na detentie deze verantwoordelijkheid te nemen. Met name in de eerste periode na detentie ervaren zij behoorlijke problemen op meerdere leefgebieden (huisvesting, zorg, schulden, werk en inkomen). Vaak hebben zij een zeer klein netwerk waarop zij kunnen en willen terugvallen en blijven zij, uit angst om hun ouderschap te verliezen, buiten beeld van instanties. Hierdoor vinden zij ook niet de juiste ondersteuning om hun (gezins)leven weer op de rails te krijgen. Het is dus van belang dat in de overgangperiode van detentie naar de samenleving extra aandacht uitgaat naar deze doelgroep.

Ongeveer 70% van de vrouwen in detentie is moeder van gemiddeld twee kinderen. Veel van deze vrouwen zijn alleenstaande moeder, hierdoor is het effect van detentie voor vrouwen vaak ingrijpender dan voor mannen. Zij kampen vaker met stress en psychische problemen dan andere (ex-)gedetineerden vanwege het gemis van en de zorg om hun kinderen. Daarnaast hebben zij, in vergelijking met de resultaten uit de nazorgmonitor van het WODC, vaker te maken met schulden en huisvestingproblemen na detentie (waarschijnlijk vanwege de relatief korte detentieduur). Dit leidt veelal tot suboptimale opvoedvaardigheden, waardoor het risico op probleem- en delictgedrag vergroot.

GIB draagt met het programma Moedermaatjes bij aan het stabiliseren van de gezinssituatie van ex-gedetineerde moeders. Bij ruim driekwart van de moeders (77%) dragen zij bij aan het vergroten van het zelfvertrouwen en bij 69% aan een betere relatie tussen de moeder en haar kinderen. Daarnaast ervaren (ex-)gedetineerde moeders vaak een grote afstand naar reguliere instanties (in het bijzonder Jeugdzorg). GIB is in staat bruggen te slaan naar het reguliere (zorg)aanbod van voorzieningen, wat onder andere blijkt uit een toename van het gebruik van reguliere voorzieningen (in het bijzonder schuldhulpverlening en daaropvolgend huurtoeslag en bijzondere bijstand) en het voorkomen van extra schulden. Daarnaast is een toename zichtbaar in de mate waarin ex-gedetineerde moeders participeren in de samenleving.

Met het programma Moedermaatjes wordt tevens waarde gecreëerd voor betrokken instanties zoals gemeenten en jeugdzorginstellingen. Bij maar liefst 75% van de betrokken gezinnen draagt GIB bij aan een betere relatie tussen de moeder en de betrokken instanties. De grootste waarde wordt gecreëerd voor jeugdzorginstellingen doordat GIB bepaalde taken en werkzaamheden van gezinsvoogden uit handen neemt en een aanzienlijk aantal uithuisplaatsingen voorkomen worden. Bij 67% van de gezinnen draagt GIB bij aan het verbeteren van de opvoedvaardigheden van de moeder.

Naar verwachting vertegenwoordigt dit ook een waarde voor de jeugdzorginstellingen. Op dit moment is nog onduidelijk in welke mate de verbeterde opvoedvaardigheden leiden tot het verminderen van de inzet van andere (opvoed)interventies.

De gemeenten zijn de grootste investeerders in het programma. Voor hen wordt een aanzienlijke waarde gecreëerd doordat GIB bijdraagt aan meer stabiliteit op de leefgebieden huisvesting (39% van de gezinnen), schulden (46% van de gezinnen), inkomen (38% van de gezinnen) en gezondheid (80% van de gezinnen). De grootste waarde wordt gecreëerd doordat ex-gedetineerde moeders minder (lang) een beroep doen op eerstelijnszorg (voornamelijk GGZ). GIB draagt bij een relatief klein aantal gezinnen (29%) bij aan het vergroten van het sociale netwerk. De waarde van dit effect is vooralsnog niet meegenomen in deze analyse. Vanaf 2012 zijn de beroepskrachten van GIB opgeleid in SNS (Sociaal Netwerk Strategieën) en dit wordt tevens ingebed in de vrijwilligerstrainingen. De verwachting is dat hiermee de impact op het sociale netwerk de komende jaren vergroot wordt.

Wanneer de investeringen van de gemeenten (€ 553.707,-) afgezet worden tegenover de opbrengsten (€ 369.190,-), lijkt het alsof de kosten voor de gemeenten hoger zijn dan de baten. Met het oog op de transities kunnen de baten van Jeugdzorg (€ 582.549,-) als directe baten worden beschouwd voor de gemeenten, omdat zij vanaf 2015 verantwoordelijkheid zijn voor de Jeugdzorg. De totale baten voor de gemeenten komen dan neer op € 951.739,- per jaar. De SROI ratio voor de gemeenten is hiermee 1,65¹⁵.

De gemeenten hanteren in principe hetzelfde beleid voor alle ex-gedetineerden. Het nazorgbeleid richt zich voornamelijk op degenen waarbij de kans op recidive het grootst is (veiligheidsbeleid als uitgangspunt). Met name kortgestraften die eenmalig in detentie zijn geweest (waaronder vrouwen) worden geacht zelf hun leven weer op te pakken. Het recidiverisico is bij vrouwen (waaronder moeders) aanzienlijk lager dan bij mannen, hierdoor vormen zij een minder urgente doelgroep in het veiligheidsbeleid. Dit zet de financiering van het programma Moedermaatjes onder druk. In bijvoorbeeld gemeente Den Haag past deze doelgroep niet meer binnen het Veiligheidshuis, waardoor de financiering stopt.

Uit het onderzoek blijkt dat de vrijwilligers (moedermaatjes), door hun vertrouwensband, een essentiële schakel vormen in de nazorg aan ex-gedetineerde moeders en hun gezin. Door de emotionele en praktische ondersteuning van het moedermaatje, krijgen deze moeders meer zelfvertrouwen en vertrouwen in hun moederrol, en worden zij geactiveerd om hun zaken op het gebied van huisvesting, inkomen en schulden te regelen en meer te participeren in de samenleving (bijv. door vrijwilligerswerk, een cursus of betaald werk). De moedermaatjes zijn hierbij voornamelijk een aandrijvende kracht om te zorgen dat deze moeders weer de regie over hun eigen leven krijgen en in hun eigen kracht komen te staan. De vrijwilligers ervaren zelf ook een persoonlijke groei door de kennis en ervaring die zij opdoen door training, coaching en intervisie en middels het contact met de moeders. Zij zetten niet alleen hun (levens)ervaring als moeder/ opvoeder in, maar ook hun beroepsmatige ervaring (bijv. verpleging, psychiatrie, gevangeniswezen).

Het vrijwillige steunsysteem wordt door betrokken instellingen ook erkend als waardevolle aanvulling op het reguliere steunsysteem. Betrokken medewerkers van (jeugd)zorginstellingen en Reclassering Nederland ervaren grenzen in hun werk als professional. Zij moeten zich focussen op hun taakstelling terwijl de problematiek van deze doelgroep breder is, en zijn minder flexibel in de tijd die zij kunnen besteden. Daarnaast ervaren zij vaak een grote weerstand vanuit deze moeders, wat de relatie en het maken van afspraken bemoeilijkt of zelfs onmogelijk maakt. Het is voor hen

---

¹⁵ Bij het berekenen van deze ratio is bij de totale opbrengsten rekening gehouden met een discontopercentage van 4% voor het actualiseren van de toekomstige waarde.

vrijwel onmogelijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen, en daartoe zijn vrijwilligers (in dit geval de moedermaatjes) wel in staat.

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat vrijwilligers, met name bij deze doelgroep, een noodzakelijke aanvulling zijn voor beroepskrachten om hun taken en werkzaamheden (in het gezin) uit te kunnen voeren. Een aantal gezinsvoogden staan open voor het effectiever inzetten van de ervaring van vrijwilligers zodat daarmee hun eigen inzet en/ of de inzet van ambulante hulpverleners kan verminderen. Voorwaarde is dat er dan een betere afstemming plaatsvindt tussen de gezinsvoogd en de coördinator vanuit GIB. Momenteel is de rol van GIB binnen het gezin niet altijd helder en zijn de grenzen van zowel de coördinator als het maatje soms onduidelijk.

7.2 Aanbevelingen

Ondanks dat het onderzoek aantoont dat het programma voor de samenleving als geheel rendabel is, staat de financiering onder druk. Uit het onderzoek blijkt dat het programma Moedermaatjes niet helemaal passend is in het veiligheidsbeleid. Ex-gedetineerde moeders vormen binnen dit beleid niet de meest urgente doelgroep en de effecten voor kinderen (voorkomen delictgedrag) worden pas op een langere termijn verwacht. Voor continuering van het programma is het noodzakelijk om de financiering te koppelen aan het beleid waarvoor de meeste waarde gecreëerd wordt.

Voor gemeenten lijken de investeringen op dit moment hoger dan de opbrengsten. Met het oog op de jeugdzorgtransitie, ligt de toekomstige waarde voor gemeenten een stuk hoger. Daarbij is het belangrijk dat de focus (en daarmee de financiering) voor gemeenten nog duidelijker komt te liggen op opvoedondersteuning en het belang voor de kinderen. Daarnaast is het voor GIB belangrijk om meer focus te leggen op de (directe) effecten die gerealiseerd worden op de leefgebieden, omdat daar ook de taken en verantwoordelijkheden van de gemeenten liggen. Zonder GIB is de kans groot dat deze doelgroep buiten het beeld van gemeentelijke instanties blijft, en pas zichtbaar wordt wanneer de problemen uit de hand zijn gelopen, waardoor de urgentie hoog is.

Om de effectiviteit van het programma te verbeteren dienen ten aanzien van instanties (zoals Jeugdzorg en Reclassering) concretere afspraken gemaakt te worden over de rol en verantwoordelijkheden van GIB binnen het gezin en over de duur van een traject. Het is voor betrokken instanties belangrijk om te weten wie er binnen het gezin betrokken zijn en hoe taken op elkaar afgestemd kunnen worden. Zij verwachten ook dat GIB een grotere meerwaarde kan creëren wanneer zij binnen hun instantie meer erkend worden. De coördinator heeft hierin een belangrijke functie en kan meer erkenning verwerven door vanaf het begin van het traject de betrokken instanties (in ieder geval Jeugdzorg en Reclassering) in te lichten en vanuit een gezamenlijk belang in gesprek te gaan. Tevens zou de (beroepsmatige) ervaring van vrijwilligers effectiever ingezet kunnen worden, waardoor mogelijk de inzet van gezinsvoogden en ambulante hulpverlening verminderd.

Tegelijkertijd is het voor GIB belangrijk om haar onafhankelijke positie ten aanzien van instanties te waarborgen. Deze onafhankelijke positie is een belangrijke voorwaarde om een vertrouwensband met deze doelgroep op te bouwen. Vrijwilligers vervullen momenteel wel een signalerende functie, maar niet vanuit een specifieke taakstelling vanuit instanties (Jeugdzorg of Reclassering). Wanneer GIB een verlengstuk van instanties zou worden, gaat naar verwachting een deel van de waarde verloren. Om ervoor te zorgen dat de signalerende rol van vrijwilligers zo effectief mogelijk wordt ingezet, is belangrijk dat de vrijwilligers goed getraind worden in de signalen die een dreiging kunnen vormen op de leefgebieden. Daarnaast is het belangrijk dat deze signalen tijdig worden gecommuniceerd richting de coördinatoren, zodat zij indien nodig kunnen afstemmen met instanties.

GIB levert met het programma een aanzienlijke bijdrage op de leefgebieden. Deze hulpverlening zou al tijdens detentie in gang gezet moeten worden. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste ex-gedeteneerde moeders na detentie hun basisvoorzieningen nog niet op orde hebben. MMD'ers (Medewerkers Maatschappelijke Dienstverlening) krijgen niet altijd een waarheidsgetrouw beeld van de (probleem)situatie van deze moeders, waardoor de gemeenten hier niet altijd tijdig en goed op kunnen insprijngen. De koppeling met een moedermaatje zou dus idealiter al tijdens detentie moeten plaatsvinden. GIB heeft met het merendeel van de moeders (63%) al contact tijdens detentie, maar het lukt vaak niet om de financiering voor het nazorgtraject tijdig rond te krijgen, mede doordat het niet altijd duidelijk is in welke gemeente de moeder zich na detentie zal vestigen. Dat betekent dat tijdens detentie sneller duidelijk moet worden in welke gemeente de moeder zich gaat vestigen, zodat eerder duidelijk is welke gemeente verantwoordelijk is voor de nazorg en er geen 'gat' ontstaat na detentie. Daarnaast zou het voor (ex-)gedetineerde moeders eenvoudiger moeten worden om zich na detentie in een andere gemeente te kunnen vestigen dan waar de problemen zijn ontstaan, omdat dit het re-integratieproces versneld.

Bijlage 1: Checklist ex-gedetineerde moeders

Algemeen

1. Kunt u iets over uzelf vertellen (gezinssituatie, leeftijd, werk/uitkering, etc.)?
2. Hoe bent u in contact gekomen met Gezin in Balans (GIB)?
3. Hoe lang heeft u al een moedermaatje?
4. Waarom wilde u een moedermaatje?
5. Welke activiteiten heeft u samen met uw moedermaatje ondernomen?

Effecten (leefgebieden)

6. Hoe was uw situatie na ontslag uit detentie op de volgende leefgebieden? Wat was er wel/ niet geregeld en door wie?
  - a) Relatie met kinderen (moederrol)
  - b) Relaties/ netwerk (partner/ familie/ vrienden/ instanties)
  - c) Werk/ dagbesteding (uitkering, vrijwilligerswerk, betaald werk)
  - d) Financiën/ schulden (administratie, zorg/ huurtoeslag, financiën, kinderopvang)
  - e) Huisvesting (huur)
  - f) Gezondheid (psychische/ lichamelijke klachten, professionele hulp)
  - g) Vrije tijd/ hobby's (sportclub, vereniging)
7. Wat is er veranderd ten opzichte van de situatie voor detentie?
8. Op welke leefgebieden had u de grootste moeilijkheden na detentie?
9. Op welke leefgebieden heeft uw moedermaatje u geholpen? En op welke manier (praktisch/ emotioneel)?
10. Wat heeft dat voor u/ uw gezin opgeleverd? Is de situatie op de genoemde leefgebieden verbeterd? Waaraan kunt u (of kunnen anderen) dat merken (indicatoren)?
11. Heeft uw moedermaatje uw kinderen geholpen? Zo ja, waarmee (houding/ gedrag, school, contacten, gezondheid, vrije tijd)?
12. Wat heeft dat uw kinderen opgeleverd? Waaraan kunt u (of kunnen anderen) dat merken (indicatoren)?
13. Zijn er nog andere dingen waarmee uw moedermaatje u/ uw gezin heeft geholpen?

Impact GIB

14. Wat zou u doen als u geen moedermaatje had? Zou u andere hulp/ steun zoeken voor u/ uw gezin? Zo ja, waar? Hoe groot is kans dat zij u hadden kunnen helpen (%)?
15. Wie hebben u/ uw gezin, naast het moedermaatje, nog meer geholpen (bijv. familie, vrienden, burens, instanties)? En hoeveel (%)?

Waardering

16. Wat heeft u over voor een moedermaatje (financieel)?
17. Hoe belangrijk is een moedermaatje in relatie tot andere producten/ diensten?

Bijlage 2: Interview vragen gemeenten

Achtergrond

1. Wat is uw relatie met Gezin in Balans (GIB)? Sinds wanneer is uw gemeente bij het nazorgtraject 'moedermaatjes' betrokken?
  - a. aantal gezinnen per jaar
  - b. financiering vanuit welke afdeling
  - c. betrokken personen (ambtenaar)
  - d. stabiele/ instabiele relatie

Probleemanalyse

2. Heeft u inzicht in het aantal (ex-)gedetineerde moeders in uw gemeente?
3. Hoe bereiken jullie deze doelgroep?
4. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van deze doelgroep?
5. Hoe wordt de ondersteuningsbehoefte van deze gezinnen (moeders + kinderen) bepaald?
6. Hoeveel gezinnen hebben behoefte aan extra ondersteuning?
7. Hoe wordt binnen uw gemeente in deze behoeften voorzien (preventief en curatief)?
8. Bereiken deze initiatieven/ organisaties de gewenste resultaten? Waarom wel/ niet?

Input en activiteiten

9. Wat heeft uw gemeente geïnvesteerd in GIB (nazorg) in 2012? Wat is de verwachte investering voor 2013?
  - a. subsidiebedrag (per gezin)
  - b. tijdsinvestering (uren overleg, monitoring en evaluatie)
  - c. overige investering (natura)
10. Welke activiteiten levert uw gemeente ten behoeve van GIB (nazorg)?
11. Welke output resultaten worden binnen uw gemeente gemeten (aantal ondersteunde gezinnen, aantal bezoeken, aantal overleggen, etc)?

Outcomes en impact

12. Wat zijn de (verwachte) effecten van het traject 'moedermaatjes' voor de gezinnen (moeders en kinderen)?
13. Wat zijn de (verwachte) effecten voor uw gemeente (korte en lange termijn)?
14. Op welke manier merkt de gemeente dat deze effecten hebben plaatsgevonden (indicatoren)? Wanneer is een traject geslaagd?
15. Wat onderscheidt dit traject van andere bestaande initiatieven (vanuit gemeente of andere organisaties)?
16. In hoeverre leveren andere organisaties/ initiatieven een bijdrage aan de gezinnen waar GIB ondersteuning biedt (%)? En op welke manier?
17. Welke concrete activiteiten levert het Centrum voor Jeugd en Gezin richting deze gezinnen? Waar vallen eventuele 'gaten' in de opvang?

18. Stel dat het traject 'moedermaatjes' stopt, waar zou uw gemeente deze behoefte dan onderbrengen (niet, elders, zelf doen)? Hoe groot is de kans dat de genoemde effecten dan worden bereikt (%)?

Waardering

19. Welke waarde heeft het traject 'moedermaatjes' voor uw gemeente?
- Zijn er kostenbesparingen?
  - Wat heeft de gemeente er voor over?

Toekomstperspectief

20. Wat zou volgens u een duurzame oplossing zijn om ex-gedetineerde moeders en hun gezin te ondersteunen?
21. Welke rol ziet u hierin voor GIB? Wat zou hiervoor een duurzaam financieringsmodel zijn?
22. Welke verantwoordelijkheid heeft uw gemeenten ten aanzien van regio gemeenten?

Bijlage 3: Interview vragen instanties (Reclassering/ Jeugdzorg)

1. Wat is uw rol binnen uw organisatie en op welke manier bent u betrokken bij het traject 'moedermaatjes' van Gezin in Balans (GIB)?
2. Wat zijn uw ervaringen met GIB tot nu toe?
3. Hoe vaak heeft u/ uw organisatie te maken met ex-gedetineerde moeders?
4. Wat zijn de belangrijkste kenmerken van deze doelgroep? Zijn er kenmerkende hulpbehoeften?
5. Op welke manier werkt u samen met andere partijen/ instanties die bij deze cliënten betrokken zijn?
6. Investeert u/ uw organisatie extra tijd/ geld in ex-gedetineerde moeders die een maatje hebben van GIB (overleg, contact, etc.)?
7. Wat is het belang van GIB (moedermaatje) voor uw cliënt(en)?
8. Wat is het belang van GIB (moedermaatje) voor u/ uw organisatie?
9. Hoe belangrijk is een onafhankelijk maatje/ vertrouwenspersoon voor ex-gedetineerde moeders als aanvulling op uw diensten/ de reguliere hulpverlening?
10. Wat zou er gebeuren als deze cliënt(en) geen maatje had(den)? Hoe zou u/ uw organisatie dat opvangen?
11. Hoe groot is de kans dat de genoemde effecten dan bereikt zouden worden (%)?
12. Wie of wat dragen nog meer bij aan deze effecten? En hoeveel (%)?
13. Kunt u een waarde toekennen aan de effecten voor uw organisatie (besparingen in tijd/ kosten)?

Bijlage 4: Lijst met geïnterviewden

Gemeenten

- Gemeente Den Bosch: Carrie van Schaayk, coördinator nazorg
- Gemeente Almere: Ria Hilberink, coördinator nazorg
- Gemeente Den Haag: Friedolien de Fraiture, bestuurlijk beleidsmedewerker jeugd en overlast
- Gemeente Amsterdam (Zuidoost): Paulien Oldenburger, accounthouder Moedermaatjes
- Gemeente Rotterdam: Neshca Comenencia, trajectregisseur VW (plus)
- Gemeente Heerlen: Bea Zeelen + Dees Gardenies, procesmanager Veiligheidshuis
- Centrum voor Jeugd en Gezin Venlo: Wendy van Gestel, consulente

(Jeugd)zorginstellingen

- Stichting Bureaus Jeugdzorg Haaglanden: Loes Hermans, gezinsvoogd
- Stichting Bureaus Jeugdzorg Haaglanden: Maaïke de Vette, gezinsvoogd
- Jeugdzorg Rotterdam: Rodin van Oudheusden, gezinsvoogd
- William Schrikkergroep: Kim Derks, gezinsvoogd
- GGZ Eindhoven: Peter van Asseldonk, sociaal psychiatrisch verpleegkundige
- Xonar (Jeugd & opvoedhulp): Resi Duijsings, ambulante begeleider, Heerlen
- Bemoezorg Eindhoven: Sigrid Neggens, medewerker bemoezorg Eindhoven

Reclassering Nederland

- Vera Theelen, reclasseringswerker Roermond
- Marjolein Teunissen, reclasseringswerker Den Haag
- Frans Vermeulen, reclasseringswerker Roermond
- Marleen Schinkel, beleidsadviseur Den Haag
- Damiaan van der Eijnden, beleidsmedewerker regio Limburg

Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI)

- Penitentiare Inrichtingen Breda: Wim Kennes, hoofd BOS
- Penitentiare Inrichtingen Breda: Ank Hage, trajectbegeleider
- Penitentiare Inrichtingen Ter Peel: Theo Janssen, trajectbegeleider
- Penitentiare Inrichtingen Ter Peel: Marian Bruil, trajectbegeleider

Bijlage 5: Literatuurlijst

Besjes, G. & Gaalen R. van der (2008). *Jong geleerd, fout gedaan?* Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS): bevolkingstrends, 2^e kwartaal 2008.

Braak J. van den, Burik A. van, Jansen, P. Montfoort, A., Veltkamp, E., Vianen R. van & Vogelzang, B. (2003). *Opvang ex-gedetineerden. Verslag van een onderzoek naar de maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden*. Woerden: Adviesbureau Van Montfoort.

Croes L. de & Vogelzang, B (2010). *Vrijwilligers binnen Reclassering Nederland. Een (beleids)studie naar de grenzen, mogelijkheden en betekenisvolle verhalen*.

Daal H.J. van, Winsemius, A. & Plemper, E. (2005). *Vrijwilligers en beroepskrachten – verslag van een verkennend onderzoek naar hun relatie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Ernst & Young Advisory in samenwerking met Trimbos-instituut (2012). *De zin van zorglandbouw. Maatschappelijke businesscase dagbesteding door zorgboerderijen*. Den Haag: Ernst & Young Advisory.

Ezinga, M., Hissel, S, Bijleveld, C. & Slotboom, A.M. (2009). *Kinderen van gedetineerde moeders*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Jaarrapportage Justitie 2012. *Gezinsondersteuning en maatschappelijke re-integratie voor (ex-)gedetineerde moeders*. Gezin in Balans/ Humanitas.

Groot, I., Hoop T. de, Houkes, A. & Sikkel, D. (2007). *De kosten van criminaliteit. Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delicttypen*. Amsterdam: WODC.

Hartogh V. den, Duijvenbooden K. van & Koppenol, G. (2009). *Handreiking bij Samenwerkingsmodel 'Nazorg volwassen (ex-)gedetineerde burgers' gemeenten – Justitie*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Hartogh V. den (2010). *Structuur in de nazorg van ex-gedetineerden*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Knaap L.M. van der & Alberda, D.L. (2009). *De predictieve validiteit van Recidive Inschattingsschalen (RISc)*. Cahier 2009-12. Den Haag: WODC.

Menting, A. (2012). *A Fresh Start From Arrested Motherhood: A Randomized Trial of Parent Training for Mothers Being Released From Incarceration*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

More, P.A. & Weijters, G. (2011). *Schuldenproblematiek van jongvolwassen gedetineerden*. Ministerie van Veiligheid en Justitie. WODC.

Noordhuizen, S. & Weijter, G. (2012). *Derde meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden*. Cahier 2010-4. Den Haag: WODC.

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2010). *Advies vrijwillig maar niet vrijblijvend! Richting aan vrijwilligersbeleid in het kader van sanctietoepassing*.

Slotboom, A.M., Hoeve, M. Ezinga, M. & Helm P. van der (2012). *Criminele meisjes en vrouwen. Achtergronden en aanpak*. Den Haag: Boom Lemma.

Sok, K., Hooren M. van & Biemond, L. (2010). *Terug in het gezin en terug in de samenleving*.
Humanitas, Gezin in Balans.